

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Sandra Uibo

Lõputöö

**UKRAINA SÕJAPÕGENIKE MÕJU EESTI TÖÖTURULE
JA TEGEVUSALADE KESKMISELE PALGALE**

Juhendaja: Annika Murov, MA

Tallinn 2024

SISUKORD

TERMINITE JA LÜHENDITE LOETELU	4
SISSEJUHATUS.....	5
1. RÄNNE NING SELLE MÕJU MAJANDUSELE.....	9
1.1. Rände mõiste ja olemus	9
1.2. Sõjapõgenike mõju makromajanduslikele näitajatele.....	13
1.3. Sõjapõgenikega seotud sotsiaalmajanduslikud väljakutsed ja mõju tööturule ..	17
2. EMPIIRILINE UURING	22
2.1. Uuringu meetodika ja valim	22
2.2. Dokumendianalüüsi tulemused.....	24
2.3. Statistiliste andmete analüüsi tulemused	27
2.4. Tulemuste analüüs ja järeldused	35
KOKKUVÕTE	40
SUMMARY	44
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	45

TERMINITE JA LÜHENDITE LOETELU

OECD – Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (*Organization for Economic Cooperation and Development*)

ÜRO - Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

Ajutine kaitse – Euroopa Liidu poolt 4. märtsil 2022 esmakordselt aktiveeritud ajutise kaitse direktiiviga 2001/55/EÜ kehtestati ajutine kaitse sõja eest põgenevate isikute massilise sissevoolu tõttu, et pakkuda viivitamatut ja kollektiivset kaitset põgenikele, kes ei saa oma päritoluriiki tagasi pöörduda.

Ukraina sõjapõgenik – sõjalise konflikti tõttu Ukrainast lahkunud isik. Käesolevas töös on Ukraina sõjapõgenike mõju hindamiseks tööturule ja tegevusalade keskmisele palgale käsitletud sõjapõgenikuna neid, kes taotlesid Eestis ajutist kaitset.

SKP- sisemajanduse koguprodukt ehk riigi majandusliku olukorra näitaja, kuhu sisse on arvestatud kõik majandustehingud.

Tööjõus osalemise määr – näitab tööga hõivatute ja end töötuna arvele võtnud, kuid tööd otsivate inimeste osakaalu.

Töötuse määr – näitab registreeritud töötute osakaalu tööga hõivatute ja registreeritud töötuse seas.

Hõive määr – näitab kui suur osa tööealisest rahvastikust on tööga hõivatud.

SISSEJUHATUS

Rände temaatika on alati olnud aktuaalne, sest riikide vahelisi konflikte on olnud ajaloos palju ning ränne tekitab ka tänapäeval maailma eri regioonides ja riikides probleeme. Ränne võib olla vabatahtlik – näiteks liigutakse teise riiki elama paremate töö- või õppimistingimuste pärast, või sunnitud – näiteks tingitud keskkonnakatastroofidest, kehvadest majandustingimustest või konfliktide ja sõja tõttu. Kui osa riikidevahelistest probleemidest on lahendatavad läbirääkimiste teel, siis tihti just autoritaarsema režiimiga riigid näevad lahendusena konflikti astumist, millel on aga tõsised tagajärjed. Kahjuks astudes üksteise vastu, ei mõelda sellele, mida toob sõjaline konflikt kaasa tsiviilisikutele ning kuidas see võib mõjutada riike nende ümber.

Ukraina - Venemaa konflikti alguseks võib pidada 2014. aasta veebruari, kui Venemaa annekteeris Krimmi. 8 aastat hiljem ehk 24. veebruaril 2022. aastal võttis Venemaa alustatud agressioon Ukraina vastu täiemahulise sõja mõõtmed. Sõjategevuse ägenemine ning tahtlikud rünnakud elanikkonna ja tsiviilobjektide vastu tõid kaasa massilise põgenike liikumise Euroopasse. Reaktsioonina aktiveeris Euroopa Liit 4. märtsil 2022. aastal esimest korda ajutise kaitse direktiivi 2001/55/EÜ, millega kehtestati ajutine kaitse sõja eest põgenevate isikute massilise sissevoolu tõttu. Seega oli tegemist ühe kaasaja suurima sunniviisilise rände näitega. Ajutise kaitse eesmärk on pakkuda põgenikele kohalike elanikega sarnaseid õigusi, sealhulgas ligipääsu tööturule, uuritakse käesoleva lõputöö raames, millist mõju avaldasid sõjapõgenikud Eesti tööturule ja tegevusalade keskmisele palgale.

Lõputöö aktuaalsus seisneb asjaolus, et esimest korda pidi Eesti tulema toime niivõrd suure põgenike hulgaga. Kuigi arvuliselt asus aasta jooksul pärast sõja puhkemist kõige enam põgenikke elama Saksamaale, Poola ja Tšehhi, siis tuhande elaniku kohta anti ajutist kaitset Tšehhi järel kõige rohkem just Eestis: 27,8 ajutise kaitse saajat 1000 elaniku kohta (Anniste, *et al.*, 2023, lk 34). Politsei- ja Piirivalveamet andmetel anti Eestis aasta jooksul ajutist kaitset 45 000-le põgenikule (Politsei- ja Piirivalveamet, 2023). Saabunud sõjapõgenikke tuli igakülgsest aidata, seejuures tagada võimalikult kiire ligipääs tööturule, et põgenikud saaksid naasta tavapärasesse ellu ja saavutada iseseisev toimetulek. Kuna sõja edasine kulg ei ole teada ja samuti ei ole sõjapõgenikud kindlad, kui pikalt end Eestiga siduda soovitakse, on aktuaalne ja oluline uurida nende senist mõju tööturule ja palkadele.

Eestis on välistöajõu kaasamine viimasel kümnendil oluliselt kasvanud. 2021. aastal olid ülekaalukalt kõige enim välistöajõudu kaasavateks valdkondadeks kinnisvara, haldus- ja abitegevused, ehitus ning töötlev tööstus. (SA Kutsekoda, 2022, lk 39) Kuigi korraka sisenes Eesti töturule suur hulk põgenikke, siis kõrge töökäte vajadus toetas põgenike tööhõivet ning võrreldes teiste Euroopa riikidega on Eestis põgenike lõimimine töturule läinud paremini (Arenguseire Keskus, 2023). Ukraina sõjapõgenike Eestis hakkama saamist on uuritud erinevate tahkude alt. Näiteks Arenguseire Keskus on uurinud Ukraina sõjapõgenike mõju hõivele ja majandusele (Arenguseire Keskus, 2023) ja Tartu Ülikool viis Eesti sõjapõgenike seas läbi mahuka küsitlusuuringu, mis puudutas ka töturgu (Lees ja Espenberg, 2022). Leidub ka töid, mis uurivad rände mõju majandusele üldiselt, kasutades ühe näitajana tötõudu, näiteks „Tötõõu migratsiooni mõjurid ja mõju majandusele“ (Mandel, 2019). Töös vaadeldi mõjusid Saksamaa näitel.

Lõputöö teema on uudne, sest terviklikuma ülevaate andmiseks analüüsitakse esmalt töturunäitajaid nagu tööhõive ja tötuse määr ning seejärel muutusi tööhõives ja keskmises palgas tegevusalade lõikes. Vaatluse alla võetakse aastad 2022 ja 2023. Eelnevast lähtuvalt on lõputöö uurimisprobleemina püstitatud järgmine küsimus: millist mõju on Ukraina sõjapõgenikud avaldanud Eesti töturule ja tegevusalade keskmisele palgale?

Uurimisprobleemi lahendamiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Millist mõju avaldasid Ukraina sõjapõgenikud Eesti töturule?
2. Millist mõju avaldasid Ukraina sõjapõgenikud tegevusalade keskmisele palgale?

Lõputöö eesmärgiks on selgitada välja seosed Ukraina sõjapõgenike mõjust Eesti töturule keskendudes tegevusaladele kuhu asus tööle kõige rohkem ja kõige vähem sõjapõgenikke ning kuivõrd mõjutas sõjapõgenike hulk keskmist palka eri tegevusaladel. Eesmärgi saavutamiseks ehk mõju hindamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

1. Analüüsida teaduskirjandust, mis puudutab rände olemust ning teoreetilisi lähtekohti rände seostest makromajanduslike ja sotsiaalmajanduslike näitajate vahel.
2. Dokumendianalüüsi raames analüüsida Ukraina sõjapõgenikke puudutavaid õigusnorme ja seadusemuudatusi, mis viidi ellu pärast sõja puhkemist.
3. Analüüsida Politse- ja Piirivalveametist, Töötukassast ja Statistikaametist saadud statistikat, et selgitada välja, millist mõju avaldasid sõjapõgenikud Eesti tööturule ja tegevusalade keskmisele palgale.
4. Teooria ja statistika tulemuste alusel esitada järeldused Ukraina sõjapõgenike mõjust Eesti tööturule ja tegevusalade keskmisele palgale.

Lõputöö teoreetiline osa on koostatud teadusallikate põhjal, mille leidmiseks on kasutatud peamiselt infosüsteeme nagu EBSCOHost, SAGE Journals Online, ScienceDirect ja Oxford University Press. Lõputöö raames viiakse läbi kombineeritud uuring. Nii kvalitatiivse kui kvantitatiivse meetodika kombineerimise aluseks on lähtumine mõlema meetodika tugevustest (Bryman, 2006, pp. 104 – 107). Seega uurimisküsimustele vastamiseks ja empiirilise uuringu läbiviimiseks kasutatakse nii kvalitatiivset meetodit, mis võimaldab süstemaatilist ja subjektiivset lähenemist (Delgado-Hito & Romero-Garcia, 2021, p. 164) kui kvantitatiivset meetodit, mis võimaldab mõõta ja hinnata nähtuse mõju (Bourgeois, *et al.*, 2023, p. 2). Esimese andmekogumise meetoditena rakendatakse lõputöös kvalitatiivset dokumendianalüüsi, mis sobib teiseks või täiendavaks andmekogumise meetodiks ning toimib iseäranis hästi juhtumiuuringutes (Cardno, 2018, p. 626). Dokumendianalüüsi eesmärgiks on saada ülevaade Ukraina sõjapõgenikega seotud seadusemuudatustest ja õigusnormidest, et selgitada välja need meetmed ja leevendused, millega Ukraina sõjapõgenike tööturule sisenemist soodustati. Andmeanalüüsi meetodina kasutatakse seejuures kvalitatiivset sisuanalüüsi.

Teise andmekogumise meetodina rakendatakse teiseste ehk sekundaarandmete analüüsi. Kuna üldjuhul algab uurimuse koostamine kaardistamisega, mida on juba uuritud ning mille kohta on täiendavalt infot vaja, tuleb tutvuda ka varasemalt kogutud andmetega. Seega võivad juba olemasolevad andmed sobida hästi uurimisküsimustele vastamiseks (Johnston, 2014, pp. 619– 621). Erinevad riigiasutused koguvad Ukraina sõjapõgenikega seotud statistikat, mis on ka avalikult kättesaadav. Seetõttu kasutab töö autor juba

olemasolevaid statistilisi andmeid Töötukassast, Statistikaametist ning Politsei- ja Piirivalveametist, tehes ise juurde vajalikud arvutused. Et uurimuse keskmes on sõjapõgenike võimalik mõju tööturule ja tegevusalade keskmisele palgale, on autori hinnangul mõju selgitamiseks asjakohane kasutada andmeanalüüsi meetodina kirjeldava statistika meetodit, sest selle eesmärk on andmete organiseerimine ning andmestikus sisalduva informatsiooni kompaktne ja ülevaatlik esitamine. Lisaks võimaldab meetod andmeid kirjeldada ja kokkuvõtteid teha. (Õunapuu, 2014, lk 184) Autor vaatleb aastaid 2022 ja 2023.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimese peatükk käsitleb rännet ja selle olemust, rände mõju makromajanduslikele näitajatele ning sotsiaalmajanduslikke väljakutseid ja mõju tööturule. Teises peatükis antakse ülevaade uuringu metoodikast ja valimist ning tuuakse välja kirjeldav statistika ja andmete algallikad. Konteksti pakkumiseks käsitletakse ajutise kaitse saajatele kehtestatud erandeid ning seejärel eraldi mõju tööturule ja tegevusalade keskmisele palgale. Peatüki viimases osas analüüsitakse saadud tulemusi ning tehakse järeldused, kuidas mõjutasid Ukraina sõjapõgenikud Eesti tööturгу ja tegevusalade keskmist palka. Töös on vaatluse all need Ukraina sõjapõgenikud, kes taotlesid Eestis ajutist kaitset, mitte need, kes olid siin transiidil.

1. RÄNNE NING SELLE MÕJU MAJANDUSELE

1.1. Rände mõiste ja olemus

Lähiajaloost võib suureks rändeajastuks pidada 19. sajandi viimast veerandit kuni Esimese maailmasõjani, mil toimus inimeste massiline liikumine üle maailma. Peamiselt suunduti Euroopast ja Aasiast Ameerika poole. Neid kõiki käsitleti migrantidena ning ei olnud oluline, kas sooviti leida paremat elu niinimetatud „Uues Maailmas“, põgeneti vähemusrühmade tagakiusu eest või oldi lõksus orjatöölistena. Seega ei seostatud neid inimesi rände põhjusega, vaid eristati pigem rassi, päritolu ning klassi järgi. Muutuse tõi 20. sajandi esimene pool, mil revolutsioonide tõttu Venemaal jäid sajad tuhanded inimesed kodakondsuseta ning Esimene maailmasõda külvas kaost. Vastusena loodi Rahvasteliidu juurde põgenike ülemvoliniku amet. Esimene selle ametikohal oli Fridtjot Nansen (1920 – 1930), kes võttis kasutusele reisidokumendi ehk nn Nanseni passi, eesmärgiga lahendada pagulus ja lohkav viletsus läbi pagulaste muutmise migrantideks, kel oleks võimalus taasühineda enda pereliikmetega, leida tööd ja end ise ülal pidada. (Bakewell, 2021, pp. 3–4)

Teise maailmasõja järel töötas Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO) välja pagulasseisundi konventsiooni, millega loodud rahvusvahelised reeglid varjupaiga ehk rahvusvahelise kaitse andmiseks on tänaseni püsima jäänud. Kaitse andmine loeti põhjendatuks kui inimene kardab tagakiusamist kas rassi, usu, rahvuse, teatud sotsiaalsesse gruppi kuulumise või oma poliitiliste veendumuste tõttu. Seega nüüd eristati migrante selle järgi, miks neil ei olnud võimalik kodumaale või kodakondsusjärgsesse riiki naasta. Lisaks oli inimesi, kes pidid muudel põhjustel liikuma: näiteks maavärina, üleujutuste, põua või muude looduskatastroofide tõttu ning konfliktide või repressioonide pärast enda riigi sees ümber paiknema. Et need põhjused ei ületanud rahvusvahelisi piire, ei läinud need ka pagulasrežiimi alla. (Bakewell, 2021, pp. 3–4)

Vaadates rändevooge Euroopa Liidu riikidesse, saab eristada mitmeid perioode ja rände vorme. Esimene suurem inimeste liikumine toimus pärast Teist maailmasõda, kus sõja ajal laiali pillutatud pereliikmed teineteist uuesti leidsid. Teiseks saab eristada rännet koloniaalaladelt ning kolmandana professionaalse eliidi liikumist, mida teatud juhtudel

soodustati. Rändevormina saab eristada ka põgenike liikumisi, kes taotlevad poliitilist varjupaika. Lisandunud on ka uuem vorm, mis kirjeldab rännet Ida-Euroopa riikidest Euroopa Liidu riikidesse eesmärgiga kas ajutiselt või püsivamalt töötada ning õppida. Selle vormi all on aga mitu erinevat kategooriat, kuidas neid eristatakse (Sulime, 2015, p. 284):

1. Isikud, kes on pärit Euroopa Liidu idapoolsetest naaberriikidest ning on kaasatud naabruspoliitikasse;
2. Isikud, kes on pärit kolmandatest riikidest, mis on Euroopa Liidust kaugemal ning mis registreerivad sisserändajaid Euroopasse.

Ränne tähendab riigi piiri ületamist teatud minimaalseks ajavahemikuks ning sellesse kategooriasse kuuluvad: pagulaste ränne, majanduslik ränne, inimeste ränne, kes liiguvad muudel eesmärkidel või muude tegurite mõjul, näiteks perekonna taasühinemise eesmärgil. Rändeks saab nimetada nii riigisisest kui ka rahvusvahelist rännet. Siseränne on liikumine ühest piirkonnast teise, näiteks maakondade vahel, kuid jäädes riigi piiridesse. Rahvusvaheline ränne on inimeste liikumine teise riiki ehk rände ajal ületatakse riigi piir. Samuti leidub uuringuid, mis räägivad, et migratsioonil on kolm peamist tegurit: elukoha muutus, ametialase tegevuskoha muutus või asotsiaalsete suhete muutus ehk minnakse uude kogukonda. (Tataru, 2019, pp. 13– 14)

Rännet saab vaadelda ka läbi tõmbe- ning tõuketegurite (*push and pull factors*). Tõmbetegurite alla loetakse aspektid, mis toovad või meelitavad sisserändajaid mingisse piirkonda või riiki. Nendeks võivad olla majanduslikud tegurid ehk paremad töö ja, eluaseme leidmise võimalused, samuti kõrgem elatustase. Lisaks eelpool mainitule võib tõmbeteguriteks lugeda ka sotsiaalseid ja poliitilisi tegureid, näiteks usuline sallivus ja tervishoiuteenuste kvaliteet ning kättesaadavus. Rääkides tõuketeguritest, siis nende all mõeldakse aspekte, mis mõjutavad rännet kogu maailmas. Sellised aspektid on majanduslikud ja sotsiaalsed tegurid. Majanduslike tegurite all mõjutavad inimeste liikumist tööpuudus, madal elatustase ning toidu ja peavarju puudumine. Sotsiaalsete tegurite all mõjutavad väljarännet näiteks puudulik tervishoiuteenus, tagakiusamise oht ja usulise sallivuse puudumine. Lisaks mainitud tõuketeguritele mõjutab inimeste liikumist

sõja ja terrorismi aspekt, samuti ebaõiglane või korrumppeerunud õigussüsteem ja valitsus. (Urbanski, 2022, pp. 1– 2)

Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsioon andis 2022. aastal välja raporti, mis näitas kui palju maailmas on migrante ja põgenikke (vt tabel 1). Raportist on näha, et 2000. aastal oli migrante 173 miljonit, kuid 22. aastat hiljem on see kasvanud 281 miljonini. Siinkohal oli samade aastate võrdluses vastavalt 14 miljonit (2000. aastal) põgenikku ja 2022. aastal 26,4 miljonit. (Rahvusvahelise Migratsiooni Organisatsioon, 2022, lk 10)

Tabel 1. Rahvusvaheliste migrantide arv ja protsent elanikkonnast aastatel 2000 ja 2022 (Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon, 2022, autori koostatud)

	2000	2022	% muutus
Rahvusvaheliste migrantide hinnanguline koguarv	173 miljonit	281 miljonit	+62,4
Migrantide hinnanguline osakaal maailma rahvastikust	2.8%	3.6%	+28,6
Pagulaste arv	14 miljonit	26,4 miljonit	+88,6
Riigisisesele ümberpaiknenud isikute arv	21 miljonit	55 miljonit	+161,9

Lisaks ülal loetletud võimalustele rännet kategoriseerida (pagulusränne, majanduslik ränne ja ränne teistel põhjustel nagu näiteks pereliikmetega ühinemine või õpiränne), võib rände jagada ka vabatahtlikuks ja sunniviisiliseks rändeks. Kuigi nii vabatahtlik kui sunniviisiline ränne võivad sisaldada elemente mõlemast ehk kõigil on võimalus mingis osas langetada vabu valikuid, lähtub käesolev töö selguse huvides lihtsustatud liigitusest ning võtab arvesse, et tegurid, mille tõttu kodumaalt lahkutakse, võivad olla väga erinevad. (Euroopa Parlament, 2023a)

Vabatahtlik ränne on suuresti ajendatud globaalsetest protsessidest nagu näiteks kapitalism ja rahvusvahelistumine, mille valguses lahkutakse kodumaalt paremate elamis- ja töötingimuste leidmiseks. Töö-, õpi ja pererändajad saab seetõttu liigitada vabatahtliku rände alla. Siinkohal tuleb aga jälgida, et sisserändajal oleks piisav elukvaliteet, teda ei kasutata ära ning ta saab elada tingimustes, kus tema põhiõigusi ei riivata. Teiseks vabatahtlikkuse elemendiks on see, kui inimesel on võimalus töökohta vahetada või soovi

korral koju naasta. Kolmandaks on oluline, et isik ei liiguks inimkaubitsejate käsul või nende abil ning liikumise osas on olemas piisav info, mis ei sisalda kuritarvitamise elemente, näiteks ebarealistlikke ootusi ja lubadusi sellest, mis sihtriigis ees ootab. Seega võetakse vabatahtliku rände puhul arvesse kõiki tegureid, mis on pannud inimese liikuma, kuid mis ei sisalda sundi. (Bakewell, 2021, pp. 6– 7)

Sunniviisiline ränne on see, kui inimene on sunnitud kodumaalt lahkuma tagakiusamise, sõja, vägivalla, etnilise puhastuse või muu sunni avaldumise tõttu, mis teeb riiki paigale jäämise ohtlikuks või võimatuks (näiteks kujutab ohtu elule) ning avaldab otsest mõju ka inimväärikusele. See definitsioon hõlmab ka vangistatud tsiviil- ja sõjapõgenikke, sõja- ja inimkaubitsemise ohvreid, varjupaigataotlejad ning riigisisest ümberasustatud isikuid. Kõige olulisemaks teguriks on poliitiline või sõjaline sündmus, mis toob kaasa vägivalla ja tõrjub seetõttu välja suure hulga inimesi. (Mandic, 2021, pp. 1– 2)

Kaasaja üheks ulatuslikumaks sunniviisilise rände näiteks on Venemaa põhjendamatu agressioon Ukraina vastu, mis on ühtlasi ka käesoleva lõputöö keskmes. 2022. aastal tungis Vene Föderatsioon Ukrainasse ning alustas sõjalise tegevusega, mis sundis inimesi sõjakoldest lahkuma. Esimestel nädalatel oli näha kiiremat põgenike arvu kasvu pärast Teist Maailmasõda, mil 10 päevaga pidi Ukrainast lahkuma lausa 1,5 miljonit inimest. Siinkohal võttis Euroopa Liit vastu ajutise kaitse direktiivi: tegemist on erakorralise direktiiviga, mida rakendatakse massilise sissevoolu korral ning mille eesmärk on pakkuda viivitamatut ja kollektiivset kaitset põgenikele, kes ei saa oma päritoluriiki tagasi pöörduda. Eesmärk on leevendada survet riiklike varjupaigasüsteemidele ja võimaldada põgenikel kasutada ühtlustatud õigusi kogu ELis. Need õigused hõlmavad riigis viibimist, juurdepääsu tööturule ja eluasemele, arstiabi kättesaadavust ning laste juurdepääsu haridusele. Ajutine kaitse anti üheks aastaks, kuid kaitset on võimalik pikendada veel ühe aasta võrra. Ajutise kaitse maksimaalseks perioodiks on kolm aastat. (Anniste, *et al.*, 2023, lk 35– 38)

Kokkuvõtlikult võib öelda, et lähiajaloo on Euroopa näinud mitut rände- ja põgenike- lainet. Rännet saab vaadelda nii tõmbe- kui tõuketegurite kaudu ehk tegurid, mis toovad või meelitavad sisserändajaid mingisse riiki (paremad töö- ja hariduse võimalused, kõrgem elatustase) või vastupidi, mis sunnivad kas ajutiselt või pikaajaliselt kodumaalt lahkuma

(sõjalised konfliktid, madal elatustase, puudulik tervishoid). Lisaks eelnimetatud teguritele saab rände jagada vabatahtlikuks ja sunniviisiliseks. Vabatahtliku rände puhul saab inimene valida ise sihtriigi, sealse tegevuse ning viibimise kestuse. Sunniviisilise rände puhul on lahkumise põhjusteks tagakius, vägivald, sõda ehk sund ja tihti oht elule. Rände selliselt kategoriseerimine võimaldab uurida spetsiifilise rändeliigi mõju täpsemalt. Nüüdisaja üheks suurimaks sunniviisilise rände näiteks on Venemaa agressioon Ukrainasse, mis tõi kaasa suuremahulise inimeste liikumise ning riigid pidid lühikese ajaperioodi jooksul vastu võtma tuhandeid sõjapõgenikke. Et põgeniketulv tõi riikidele kaasa kulud, samuti väljakutsed ühiskonda lõimimiseks, käsitlevad järgnevad alapeatükid mõju nii makro- kui sotsiaalmajanduslikele näitajatele.

1.2. Sõjapõgenike mõju makromajanduslikele näitajatele

Inimesed liiguvad ühest riigist teise mitmetel põhjustel, kuid majandusteooria kohaselt on üheks olulisemaks teguriks riikide vaheline palgaerinevus, mis põhjustab rahvusvahelist töøjõu liikumist. Seejuures liiguvad ka arengumaade üliõpilased, et õppida paremates ülikoolides jäädes arenenud riikidesse kas lühemaks või pikemaks ajaks. Rände võivad tingida ka vaesuse ja rõhutusega seotud raskused kodumaal. Rände iseloom mõjutab sisserändajate haridustaset, vanust ja ametiaega. Kui sisserändajad saavad ise valida, mõjutab rände iseloom ka valitud sihtriiki. (Kerr & Kerr, 2011, p. 4)

Arusaamad rände ning iseäranis põgenike mõjust sihtriigi majandusele on erinevad. Üheks levinumaks arvamuseks on, et põgenikud elavad laagrites ning sõltuvad seal jagatavast abist. Mõned uuringud on aga leidnud, et põgenikud osalevad vastuvõtva riigi majanduses aktiivselt, et enda elujärge parandada. Teisalt on leitud, et sisserände suur hulk suurendab tööpuudust vähem kvalifitseeritud töøjõu hulgas ning vähendab palkasid. Seega on rände ja põgenike majanduslikku mõju hinnatud erinevalt ning empiiriliste andmete vähesuses võivad ka tulemused olla vastuolulised. Sisserändaja ja põgeniku võtmetähtsusega erinevus on aga see, et põgenike ümberasumine on tahtmatu ja tihti ajutine, kuid sisserändaja saab valida nii sihtriigi kui ka selle, kui kauaks ta soovib valitud riiki jääda. Rännet puudutavates uuringutes on kinnitust leidnud ka asjaolu, et põgenikke võtavad kõige enam vastu vähem arenenud riigid, kuid sisserändajaid arenenud ja kõrgema toimetulekuga riigid. (Taylor, *et al.*, 2016, p. 1)

Üheks mooduseks rännet uurida on vaadata selle makromajanduslikku mõju. Makroökonomika uurib majanduse kui terviku käitumist. Makromajanduslikeks näitajateks on kogunõudlus ja kogupakkumine kaubaturul, koguprodukti maht ja selle kasv, üldine hinnatase ja selle muutused (inflatsioon), tööpuudus, rahaturg ja intressimäärad jm. (Kaasa, *et al.*, 2005, lk 25) Rahvamajanduslike näitajate ja nende omavaheliste seoste uurimisel on põhirõhk tööhõivel ja majanduskasvu probleemidel (Kaldaru, 1997, lk 10-12).

Põgenike mõju sihtriigile võib paljuski erineda sisserändajatest, kes on lahkunud kodumaalt teistel põhjustel. Õiguslik staatus, võimalus valida geograafiline asukoht ja juurdepääs ametlikule tööturule on märksõnadeks, mis eristavad sisserändajat põgenikust ning seeläbi mõjutavad põgenikud erinevalt ka vastuvõtvat riiki. (International Monetary Fund, 2020, lk 81)

Väga ekstreemsete sisserände lainete puhul võib makromajanduslik mõju olla silmnähtav. Põgenike ränne, kes lahkuvad kodudest tagakiusamise või konflikti tõttu, erineb oluliselt majandusrändest. Põgenike lahkumise tunnused on järgmised: lahkutakse lühikese etteatamisega, suure tõenäosusega ei osata sihtriigi keelt ning tööturule sisenemine on raskendatud nii juriidiliste takistuste või puuduliku kvalifikatsiooni tõttu. Sellisel juhul ei pruugi tööturg suuta põgenikke vastu võtta ning koormus riigi rahandusele kasvab märgatavalt. Tööturule sisenemine on alati lihtsam, kui oskused on pädevad ehk osatakse keelt, kultuurilised takistused on madalad ning olemas on või võimaldatakse tööloob. Sellel juhul võib ka suur rändelaine eeldatavalt tõsta nii SKP-d kui tööhõivet. Sihtriigi valimisel mängib kindlasti olulist rolli ka sealne poliitika ehk kuivõrd riik saabunud põgenikke toetab. Keeleõppe tagamine, füüsilise ja vaimse tervise toetamine, lühemad menetlused kaitsevajaduse tunnistamiseks ning lühem periood põgenikele mõeldud majutusasutuses on kõik seotud paremate tööturu tulemustega. (International Monetary Fund, 2020, lk 92)

Ukraina sõjapõgenike makromajanduslikku mõju hinnates on leitud, et põgenike lühiajaline transiit- ja sihtriikides viibimine toob kaasa lühiajalised kulud, mis tekivad läbi esmase abi ehk toidu, eluaseme ning esmaabi pakkumise. Kui põgenikud viibivad riigis ajutiselt ehk nende viibimist võib nimetada keskpikaks, siis on riigipoolsed kulud seotud varjupaigataotluste menetlemise, sotsiaaltoetuste, tervishoiu, hariduse ja kutseõppe

tagamisega. Vaadates pikka perspektiivi, võivad põgenikud mõjuda Euroopa murettekitavatele demograafilistele trendidele aga positiivselt. Kindlasti mängivad suurt rolli ka nende oskused ja töövalmidus, mis võib parandada aktiivsete töötajate ja mitteaktiivsete inimeste suhtarvu, aidata kaasa innovatsioonile, ettevõtlusele ja SKP kasvule. (Karakas, 2015, p. 2)

Võrdluses rändelainetega Süüriast ja Iraagist on Ukraina sõjapõgenikud olnud Euroopas suuresti teretulnud. Euroopa Liidu ajutise kaitse direktiiv võimaldab kõigil Ukraina sõjapõgenikel valida riik kuhu soovitakse minna ning sihtriik annab neile automaatselt elamisloa. Sõjapõgenike suur hulk lühikese perioodi jooksul tekitas suured vastuvõtu kulud, koormates riiklikke eelarveid, tervishoiu- ja haridussüsteeme ning eluasemeturge. Nimetatud kulud on olnud kõige suuremad just Ukraina naaberriikides, kus põgenike sissevool oli suurim ja kiireim. Kõige suurema koormuse alla sattusid Poola, Rumeenia, Moldova ja Ungari. Kui 6,1 miljonist registreeritud põgenikust võib arstiabi vajada ainult kaks kolmandikku, siis iga-aastased eelarvekulud võivad ulatuda 61 miljardi euroni. Euroopa Liidu riikides 3,7 miljoni põgeniku puhul oleks ühe aastane kulu 37 miljardit eurot, mis laialdaselt tähendab iga riigi jaoks kulu alla 1% SKPst, kuid kahe peamise vastuvõtva riigi jaoks märksa rohkem: Poola (1,7% SKPst) ja Moldova (6% SKPst). Kuigi see võib tunduda suur summa, siis ajutise kaitse saajad lähevad üldjuhul varem või hiljem tööle ning see korvab ka esialgsed vastuvõtu- ja sotsiaalteenuste osutamisega seotud kulud. Seega võivad Ukraina sõjapõgenikke vastu võtnud riikide elanikud saada pikas perspektiivis majanduslikku kasu, mis suurendab turgude mahtu, investeringuid ning võimaldab elanikel teha kõrgemalt tasustatud tööd. (Dadush & Weil, 2022, pp. 9– 12)

Poola on koostanud ka esialgseid prognoose, millist mõju põgenikud riigile pikemas perspektiivis avaldada võivad. Arvesse võetud põgenike osakaalu, kes võivad riiki püsivalt elama jääda, samuti tööjõupakkumist, tööhõivet ja potentsiaalset toodangut. Leitud on, et kuigi põgenike sissevool ei lahenda Poola majanduse pikaajalisi demograafilisi probleeme, ennustatakse aastaks 2050 majanduskasvu vahemikus 1,7 – 2,9%. Põhjuseks toodud suur tööjõu hulk, suurem tootmisvõimekus ning rohkem investeringute väljaminekuid, mis aitavad pikas perspektiivis kapitali suurendada. (Urban, 2022, pp. 1– 4)

Saksamaa ja Ukraina koostöös viidi 2022. aastal Ukraina sõjapõgenike seas läbi küsitlusuuring, et kaardistada põgenike tulevikuplaanid ja mõju majandusele. Tulemustest

selgus, et 20% sõjapõgenikest töötab välismaal täiskohaga, 12% osalise töökoormusega, 9% teeb kaugtööd Ukraina ettevõtte heaks ja 26% otsivad välisriigis tööd. Riikidest, kuhu on Ukraina sõjapõgenikke kõige enam elama asunud, on tööhõive kõrgeim Tšehhis (47%) ja Poolas (41%), märksa madalam aga Itaalias ja Saksamaal. Kuigi kahel kolmandikul küsitletud põgenikest on kõrgem haridus, mängivad tööturule sisenemisel rolli sotsiaaltoetuste ulatus ja kohaliku tööturu tingimused. (Mykhailyshyna, 2023, pp. 1– 2) Saksamaa koostatud sõja puhkemise järgne majandusprognoos näitas, et põgenike äkiline sissevool kasvatas 2022. aastal töötuse määra, kuid eeldusel, et teist põgenikelainet ei järgne, töötus järk-järgult langeb. Teisalt on jätkuvalt püsinud kõrge ettevõtete nõudlus just oskustööliste järele. (Becker, *et al.*, 2023, p 11) Prognoosina peaks Saksamaa säilitama 0 %-lise SKP kasvu, töötuse määr peaks nii Ukraina sõjapõgenike kui teiste sisserändajate arvelt vähenema ja reaalpalka määr kuni 5% kasvama (Becker, *et al.*, 2023, p. 1).

Kokkuvõttes on varasemad rände ja majanduse vastastikust mõju uurivad analüüsid jõudnud vastuoluliste tulemusteni. Tähelepanu tuleb pöörata asjaolule, et põgenike ja pagulaste ning sisserändajate mõju sihtriigile võib olla väga erinev, sest nende rände motiiv on paljuski erinev. Põgenike vastuvõtmisel peab riik pakkuma abi ning toetusi ning panustama nende lõimimisse. Lühiajalisel viibimisel tekivad seeläbi riigile kulud, kuid pikemas perspektiivis võivad pagulased aidata kaasa riigi majandusele just läbi töökäte puuduse leevendamise, tasudes hiljem makse ja hüvitades seeläbi riikide poolt tehtud esialgse abi andmisega seotud kulutused. Tööturule sisenemist ja majandusse panustamist mõjutavad mitmed tegurid; keeleoskus, haridustase ja varasem kvalifikatsioon, kas esinevad kultuurilised erinevused ning kas ja kui kiirelt võimaldab vastuvõttev riik seaduslikku viibimisalust ja seeläbi tööle asumist. Riikide näitel on Poola võtnud vastu kõige rohkem Ukraina sõjapõgenike ning nende koostatud prognoosid näitavad, et riigi majanduskasv 2050. aastaks võib olla märgatav. Pikas perspektiivis võivad Ukraina sõjapõgenikud (ajutise kaitse saajad) mõjuda Euroopa demograafilistele trendidele positiivselt ning reageerida elavale tööjõunõudlusele. Siinkohal on oluline vaadata iga riigi näitajaid, et leiduks andmeid ja statistikat, kuidas on ränne mõjutanud sihtriigi majandust. See annab suunise, kuidas edaspidi käituda, kui tekib uus kriis ning inimesed on sunnitud oma kodumaalt lahkuma.

1.3. Sõjapõgenikega seotud sotsiaalmajanduslikud väljakutsed ja mõju tööturule

Sotsiaalmajandus on majandusteaduse üks haru, mis uurib seoseid sotsiaalse käitumise ja majanduse vahel. Teadusharu proovib selgitada, kuidas teatud inimeste grupp käitub, hõlmates muuhulgas nende inimeste käitumise analüüsimist tarbijana. Sotsiaalmajanduslikud tegurid on väga erinevad, nendeks võivad olla sissetulek, haridustase, tööhõive, töötuse määr, riigi rahandus jms. (Investopedia, 2022)

Põgenike integreerimine riigi ühiskonda toimib mitut meetet kasutades: riigi ametliku keele õppimise võimaldamine, juurdepääsu tagamine haridusele, tööturuteenuste ja tervishoiu tagamine, perekonna taasühinemine, sotsiaalabi pakkumine, oskuste ja kvalifikatsioonide tunnustamine, osalemine vastuvõtva kogukonna sotsiaalses ja kultuurilises elus. Nimetatud tegurid aitavad põgenikel paremini uude keskkonda lõimuda. Kõik meetmed sõltuvad siiski ka konkreetsest riigist, sest riikide sotsiaalsed, kultuurilised ja poliitilised omadused ei ole sarnased. Tähelepanu tuleb pöörata ka asjaolule, et põgenike arusaam ühiskonda integreerumisest võib erineda kohalike omast. Paljud sisserändajad arvavad, et peamine eesmärk uues keskkonnas hästi hakkama saamiseks on mitmete eesmärkide ühendamine: näiteks töö ja eluaseme leidmine, sihtriigi keele oskus ning pere- ja sotsiaalne elu. Samas võivad kohalikud elanikud surude peale teistsugust suhtumist ja mõtteviisi, millega nemad on harjunud. (Dimitrov & Angelov, 2017, p. 588)

OECD on leidnud, et Ukraina sõjapõgenikud on profiililt teistest põgenikest erinevad. Esiteks on paljud kõrgharitud. Kuigi nad ei pruugi uues riigis leida oma kvalifikatsioonile vastavat tööd, peaks see siiski parandama töö leidmise väljavaateid. Samuti on neil kergem uut keelt õppida kui madalama haridustasemega või kirjaoskamatutel põgenikel ja pagulastel. Teiseks on Ukrainast saanud üks peamisi võõrtööjõu päritoluriike paljude Euroopa riikide tööturgudel. Näiteks oli enne sõda Poola üheks peamiseks sihtriigiks, kuhu Ukrainast pärit välistöölised läksid. Kolmandaks oli 2020. aasta lõpuks 1,35 miljonil Ukraina kodanikul kehtiv elamislooma mõnes Euroopa Liidu liikmesriigis, tehes Ukraina kodanikest ühe suurima kolmandate riikide kodanike rühma Euroopa Liidus. Suur olemasolev Ukraina kogukond tuli sõjapõgenikele pigem kasuks, sest paljudes Euroopa Liidu liikmesriikides leidis ees sugulasi ja sõpru, kes said elamispinna ning töökoha

leidmisel abiks olla. Neljandaks, Euroopa Liidu riigid on teinud omalt poolt kõik võimaliku, et Ukraina sõjapõgenikel oleks lihtsam riiki siseneda võttes vastu ajutise kaitse direktiivi. Enamikus Euroopa Liidu liikmesriikides on ajutise kaitse saanud isikutel õigus töötada ilma piiranguteta või viivitusteta ehk tööle saab asuda kohe kui sõjapõgenik on saanud elamisloa või ajutise kaitse staatuse. (OECD, 2022, p. 5)

Majanduse ja põgenike võimalikult kiire iseseisva toimetuleku vaates on üheks olulisemaks võtmeteguriks just tööturule sisenemine. Ukraina sõjapõgenike profiili ning nende tööturule sisenemist võib iseloomustada järgmiselt (Mishchuk, 2023, p. 2):

- nende haridustase on võrreldes teiste põgenikega kõrgem, seega hinnatakse neid just tööjõupuudusega erialadel;
- nad otsivad tööd, mis ei pruugi vastata küll nende kvalifikatsioonile ja on madalama palgaga, aga kuhu saab kiiremini ja kergemalt tööle;
- neil puudub kohaliku keele oskus ning nad ei pruugi osata ka inglise keelt, kuid sellest hoolimata ei lükka nad tööle asumist edasi (näiteks võrreldes nendega, kes õpivad enne ära kohaliku keele ning alles siis sisenevad tööturule);
- põgenike hulgas on enam naisi lastega ehk nende tööhõive sõltub lasteaia- ja koolikoha või hoidja leidmisest;
- töökoha leidmine on seoses elukoha leidmisega ehk kuigi suurlinnades on majutusvõimalusi rohkem, on ka hinnad kallimad;
- põgenikel võivad olla vaimsed traumad ning nad vajavad tööturule sisenemiseks/töötamiseks psühholoogilist tuge ja nõustamist.

Euroopa Liidu riikides töötab hinnanguliselt üle poole Ukraina ajutise kaitse saajatest. Iseäranis kõrge tööhõivemäär on Poolas, kus on ka kõige rohkem Ukraina sõjapõgenikke: lausa 60-70% sõjapõgenikest on leidnud endale töö. Peamiselt on tegemist madala kvalifikatsiooniga ametikohtadega nagu laotöötajad, koristajad ja hotelliabilised. Kuigi need töökohad on pigem madala palgaga, maksid Ukraina sõjapõgenikud 2022. aasta lõpuks riigile makse ligikaudu 850 000 euro eest. 2023. aastaks ennustati maksulaekumist 1,3 miljardi euro ulatuses. Teistes riikides on sõjapõgenike tööhõivemäär väiksem. Näiteks Saksamaal töötab umbes viiendik põgenikest: 10 % töötab oma varasemal erialal ning 12% alla oma kvalifikatsiooni. Saksamaa puhul on olnud üheks suurimaks takistuseks saksa

keel, sest seda on raskem õppida kui poola keelt, mis on ukraina keelega sarnasem. Teiseks põhjenduseks on see, et Saksamaa paneb rõhku kvaliteetsemale tööhõivele ehk sõjapõgenikele pakutakse pooleks aastaks rahalist toetust, et kohalik keel ära õppida. See aga võib vähendada stiimuleid võimalikult kiirelt tööle asumiseks, et ennast ise ära elatada. Sõltumata erinevate riikide tööhõivenumbritest on selge, et Ukraina sõjapõgenikud on integreerunud Euroopa Liidu riikide tööturule kiiremini kui teistest riikidest pärit põgenikud. (Mishchuk, 2023, pp. 2– 3)

Enamik saabunud Ukraina sõjapõgenikest on olnud naised ja lapsed, mis on lõimumisel tekitanud uudseid ja mõnevõrra unikaalseid väljakutseid. Statistika näitab, et naiste osakaal täiskasvanud ajutise kaitse saajate hulgas on vastuvõtvates riikides ligikaudu 70%. Paljud on saabunud lastega ning alaealiste osakaal on ligikaudu 30%. Praktika on näidanud, et kiiret integreerumist on toetanud erinevad riiklikud poliitikad ja kohese ligipääsu tagamine tööturule. Võrreldes teiste põgenikega, on Ukraina ajutise kaitse saajatel kõrge haridustase ja suurem sotsiaalne võrgustik, mis kõik koos aitab oluliselt kaasa ka nende lõimumisele. Suur naiste osakaal seab aga takistusi nagu hoolduskoormus (alaealiste laste või eakate vanemate ning sugulaste olemasolul), ärakasutamise oht, perekonna lagunemine (meespereliikmed on tihti jäänud Ukrainasse) ja ebakindlus riigis viibimise kestuse suhtes. (OECD, 2023, p. 1) Seega võivad põgenike lõimumist ühiskonda takistada järgmised tegurid: oskuste mittevastavus, ebapiisav keeleoskus, lastehoiuvõimaluste puudumine ja kvalifikatsiooni tunnustamisega seotud probleemid. Ukraina sõjapõgenike tulek võib Euroopa Liidu tööturul valitsevaid pingeid leevendada (näiteks tööpuudus, elanikkonna vananemine). Leides töö ilma pikaajase integratsiooni protsessita, võivad põgenikud aidata reageerimisel elavale tööjõunõudlusele ja leevendada oskustöölise puudumist. Siinkohal tasub märkida, et sõja edasise kulgemisega seotud suur ebakindlus raskendab võimaliku mõju täpset hindamist ja kvantifitseerimist. (Euroopa Keskpank, 2022)

Pärast sõja algust suurenes töökuulutuste arv Poolas, mis olid suunatud just sõja eest põgenevatele ukrainlastele. Võrreldes 2021. aasta töökohtade koguarvuga kasvas 2022. aasta mais-juulis töökohtade arv lausa 1,8 korda ning kõige suurem nõudlus tekkis keskmise ja kõrge kvalifikatsiooniga ametikohtadele. (Pham, *et al.*, 2023, p. 1326) 2022. aasta juuliks oli 235 000 põgenikku juba oma esimesel töökohal, enamik töötas teeninduse ja müügi alal. Poola andmete pinnalt koostatud uuring, mis võttis vaatluse alla sõjapõgenike

lühiajalise mõju tööturule näitas, et 2022. aasta esimese nelja kuu jooksul kasvas välismaalaste kuupalk aeglasemalt kui kohalikel elanikel, mõningasi kõikumisi tuli ette ka järgnevatel kuudel. Uuringu tulemusel selgus, et Ukraina põgenike sissevool ei mõjutanud otseselt Poola elanikkonna ega seal elavate teiste välismaalaste tööturutulemusi, vaid pigem tõi kaasa väikse palgatõusu Poola kohalikest naistest tööealiste hulgas. (Gormadzki & Lewandowski, 2022, pp. 34–38)

Leedu on riigi elanikkonna arvu vaates võtnud samuti vastu suure hulga Ukrainast saabunud sõjapõgenikke: sõjapõgenikud moodustavad lausa 2 protsenti elanikkonnast. Sarnaselt teistele riikidele moodustasid ka Leetu saabunud sõjapõgenikest suure osakaalu naised, kes olid pigem kõrghariduse ja kõrgema kvalifikatsiooniga. Kõige rohkem töökuulutusi, mis kandsid ka spetsiaalset märki „Ukrainlased teretunud“, olid toitlustamise, põllumajanduse ja transpordi valdkondades. Suurem osa pakutud töökohtadest eeldasid pigem madalat kvalifikatsiooni, mis võib aga kõrgema kvalifikatsiooniga põgenikele pigem probleemne olla. Ränne võib mõjutada Leedu tööjõudu 1-1,5 protsenti ning tööhõive määr peaks positiivselt muutuma. Negatiivselt võib põgenikelaine tööturul mõjutada vastuvõtva elanikkonna naisi. (Deimantas & Sanlitürk, 2023, pp. 5–11)

Kokkuvõtteks on sotsiaalmajanduslikke tegureid vaadates võtmetähtsusega vastuvõtva riigi valmidus põgenike lõimimiseks. Põgenike uude keskkonda kiiremini lõimimine sõltub paljudest faktoritest nagu riigi ametliku keele õppimise võimaldamine, juurdepääsu tagamine haridusele, tööturuteenuste ja tervishoiu tagamine, perekonna taasühinemine, sotsiaalabi pakkumine, oskuste ja kvalifikatsioonide tunnustamine, osalemine vastuvõtva kogukonna sotsiaalses ja kultuurilises elus. Uues riigis paremini hakkama saamiseks on oluline leida kiirelt töö, kuid see võib olla raskendatud kui sihtriigis on keel, mida põgenik ei valda. Erinevad uuringud on leidnud, et Ukraina sõjapõgenikud on profiililt varasematest põgenikest erinevad: suur osa on kõrgelt haritud, paljudes riikides on eesootav Ukraina kogukond soodustanud kiiremat ühiskonda sulandumist ning kultuurilised takistused on olnud pigem väiksed. Et Euroopa Liidus on põgenike vastuvõtmist soodustatud, on nad pigem kiirelt leidnud ka töökohad. Vaadates, kas suure põgenike hulga riiki jõudmine lühikese ajaperioodi jooksul on mõjutanud ka riikide palka või tööturgu, kinnitavad seni

tehtud uuringud, et paljud leiavad tööd just lihtöolisena ning madalamad kvalifikatsiooni nõudvatel ametikohtadel. Poola näitel mõjutasid põgenikud veidi kuupalku ning Leedu näitel võivad sõjapõgenikud mõjutada tööturul negatiivselt Leedu kohaliku elanikkonna naisi. Arvestades, et Eestis ootas sõjapõgenikke ees suhteliselt suur Ukraina kogukond, ühiskonnas on hea vene keele oskus ning kultuuriliselt ollakse pigem sarnased, on asjakohane vaadelda, kuidas sõjapõgenikud mõjutasid Eesti tööturgu ning kas on esinenud ka palgamuutusi.

2. EMPIIRILINE UURING

Käesoleva lõputöö teine peatükk käsitleb empiirilist uuringut. Esimeses alapeatükis kirjeldatakse meetodikat ning valimi moodustamist. Teises alapeatükis analüüsitakse statistilisi andmeid, mis on kogutud Statistikaametist, Töötukassast ja Politsei- ja Piirivalveametist. Kolmas peatükk on pühendatud järeldustele ja ettepanekutele, mis selgitab kas ja kui palju on Ukraina sõjapõgenikud mõjutanud Eesti majandust.

Lõputöö varasematest peatükkidest on selgunud, et tööturule sisenemine on lihtsam kui oskused on pädevad ehk osatakse vastuvõtva riigi keelt, kultuurilisi takistusi ei ole või on need madalad ning olemas on või võimalikult kiirelt võimaldatakse tööloaba. Samamoodi on oluline roll vastuvõtva riigi poliitikal ehk kuivõrd sõjapõgenikke toetatakse: kas pakutakse keeleõpet, füüsilise ja vaimse tervise tuge, lühikesi menetlusi kaitsevajaduse tunnistamiseks ning lühemat perioodi põgenikele mõeldud majutusasutustes, sest eelneva olemasolu on kinnitanud ka paremaid tööturutulemusi ja ühiskonda sulandumist. Seetõttu tuleb järgnevas peatükis muuhulgas hinnata, kas eelnevad teesid peavad paika ka Eesti puhul.

2.1. Uuringu meetodika ja valim

Lõputöös uurimisprobleem on, millist mõju on Ukraina sõjapõgenikud avaldanud Eesti tööturule ja tegevusalade keskmisele palgale.

Lõputöös viidi läbi kombineeritud uuring. Kombineeritud meetodikat on hea kasutada, sest üks meetodika täiendab teist. See tähendab, et kasutatakse ühe meetodika tulemusi, et arendada teist meetodit. Kombineeritud uurimismeetod tähendab nii kvalitatiivsete kui ka kvantitatiivsete andmete kogumist ning analüüsi. Mõlema meetodika kombineerimise aluseks on lähtumine mõlema meetodika tugevustest. (Bryman, 2006, pp 104– 107) Kvalitatiivne meetodika võimaldab süstemaatilist ja subjektiivset lähenemist kogemuse kirjeldamiseks, mõistmiseks ning mõtestamiseks (Delgado-Hito & Romero-Garcia, 2021, p. 164). Kvantitatiivne meetod võimaldab mõõta ja hinnata nähtuse mõju (Bourgeois, *et al.*, 2023, p. 2). Mõlema meetodi kombineerimine võimaldab saada hea ülevaate valitud teemast.

Andmekogumise meetoditena rakendatakse lõputöös kvalitatiivset dokumendianalüüsi ja teiseste ehk sekundaarandmete analüüsi. Dokumendianalüüsi määratletakse kui süsteemset dokumentide läbitöötamist, tõlgendamist ja analüüsi, mis võimaldab saada uuritavast parema arusaama. (Armstrong, 2021, lk 1) Dokumendianalüüs sobib teiseks või täiendavaks andmekogumise meetodiks ning toimib iseäranis hästi juhtumiuuringutes. (Cardno, 2018, p. 626) Et lõputöö raames on dokumendianalüüsi eesmärgiks saada ülevaade Ukraina sõjapõgenikega seotud seadusemuudatustest ja õigusnormidest, on analüüsitavad doku-mendid valitud sihipäraselt ehk eesmärgipäraselt. Eesmärgipärane valim peab ühtima uuringu üldise loogika ja eesmärgiga. Seejuures võib eesmärgipärane valim olla piiritletud ja väiksem, kui selle abil on võimalik uuritavat paremini mõista. (Campbell, *et al.*, 2020, p. 655)

Andmeanalüüsi meetodina kasutatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi. Uurimismeetodina on see süstemaatiline ja objektiivne vahend uuritava kirjeldamiseks. Seejuures aitavad uurimisküsimused määrata, mida analüüsida ja kategoriseerida. (Elo, *et al.*, 2014, p. 1) Et lõputöö raames on dokumendianalüüsi eesmärgiks saada ülevaade Ukraina sõjapõgenikega seotud olulisematest seadusemuudatustest ja õigusnormidest, analüüsitakse erinevaid Eesti Vabariigis kehtestatud õigusakte nagu ajutise kaitse regulatsioon, välismaalaste seadus ja põgenike vastuvõtupunktide avamisega seotud materjale. Eesmärgi saavutamiseks on välja tuua muudatused, millega lihtsustati sõjapõgenike vastuvõttu ja nende tööturule sisenemist.

Teise andmekogumise meetodina rakendatakse teiseste ehk sekundaarandmete analüüsi. Tegemist on selliste andmete analüüsiga, mis on kogutud kellegi teise poolt muul eesmärgil. Kuna üldjuhul algab uurimuse koostamine kaardistamisega, mida on juba uuritud ning mille kohta on täiendavalt infot vaja, tuleb tutvuda ka varasemalt kogutud andmetega. Seega võivad juba olemasolevad andmed sobida hästi uurimisküsimustele vastamiseks. (Johnston, 2014, pp. 619– 621) Kuna erinevad riigiasutused koguvad Ukraina sõjapõgenikega seotud statistikat ning see on avalikult kättesaadav, kasutab töö autor juba olemasolevaid statistilisi andmeid.

Andmeanalüüsi meetodina kasutatakse statistilist analüüsi, täpsemalt kirjeldava statistika meetodit. Statistilise analüüsi puhul eristatakse kirjeldavat ja järeldavat statistikat. Et

uurimuse keskmeks on sõjapõgenike võimalik mõju tööturule ja tegevusalade keskmisele palgale, on autori hinnangul mõju selgitamiseks asjakohane kasutada kirjeldava statistika meetodit, sest selle eesmärk on andmete organiseerimine ning andmestikus sisalduva informatsiooni kompaktne ja ülevaatlik esitamine. Lisaks võimaldab meetod andmeid kirjeldada ja kokkuvõtteid teha. (Õunapuu, 2014, lk 184) Lõputöö autor analüüsib Ukraina sõjapõgenike mõju hindamiseks Eesti tööturule ja tegevusalade keskmisele palgale Töötukassa, Statistikaameti ning Politsei- ja Piirivalveameti veebilehtedel kättesaadavaid avalikke statistilisi andmeid. Autor vaatleb aastaid 2022 ja 2023.

2.2. Dokumendianalüüsi tulemused

Kvalitatiivse dokumendianalüüsi raames analüüsitakse erinevaid Eesti Vabariigis kehtestatud õigusakte ning seadusemuudatusi eesmärgiga selgitada välja need meetmed ja leevendused, millega soodustati Ukraina sõjapõgenike iseseisvat toimetulekut ja tööturule sisenemist. Tulenevalt dokumendianalüüsist moodustati kolm kategooriat (vt tabel 2).

Kategooria 1 “Ajutise kaitse regulatsioon”. Eestis kinnitas Vabariigi Valitsus ajutise kaitse andmise 2022. aasta 8. märtsil korraldusega nr 66 “**Ajutise kaitse kohaldamine**” (kood 1), mis jõustus kohe järgmisel päeval. (Vabariigi Valitsuse 08.03.2022 korraldus nr 66) Korralduse kohaselt kohaldatakse ajutist kaitset nendele isikutele, kes lahkusid sõjalise konflikti tõttu Ukrainast alates 24. veebruarist 2022. aastal ja on saabunud Eestisse:

- enne 24. veebruari 2022. aastal Ukrainas elanud ukraina kodanikud ja nende perekonnaliikmed;
- kodakondsuseta isikud ja muude kolmandate riikide kodanikud kui Ukraina kodanikud, kellel oli Ukrainas rahvusvaheline kaitse või samaväärne riiklik kaitse enne 24. veebruari 2022. aastal ning nende perekonnaliikmed.

Kaitse saajale väljastati tähtajaline elamisluba, mis kehtis üks aasta (pikendamise võimalusega) ning see annab nendele inimestele sarnased õigused kohalike elanikega – õiguse õppida, töötada ja saada seeläbi ka ravikindlustust.

Maikuu muutis riik ka peamist välismaalaste Eestis viibimist, töötamist ja õppimist puudutavat seadust ehk **välismaalaste seadust (VMS)** (kood 2): muudatusena anti Eestisse

24

sisenemise ja riigis viibimise õigus ka nendele Ukraina kodanikele, kes viibisid Eestis enne sõja puhkemist ning kellel polnud võimalik Ukrainasse tagasi pöörduda.

Kategooria 2 “Töötamise erisused Ukraina kodanikele pärast sõja puhkemist” raames jõustusid Eestis 24. mail välismaalaste seaduses muudatused, millega sätestati töötamise erisused nii nendele Ukraina kodanikele, kes viibisid ja töötasid Eestis seaduslikult enne 24. veebruari 2022. aastal kui ka riiki pärast täiemahulise sõja puhkemist saabunud isikutele. Järgnevalt on välja toodud olulisemad muudatused, mis tehti pärast sõja puhkemist (Välismaalaste seadus, 2009):

- **Muudatused töötamise korraduses** (kood 1): Ukraina kodanikel, kes elasid ja töötasid seaduslikult Eestis enne sõja puhkemist, tekkis võimalus jätkata töötamist ka pärast lühiajalise töötamise registreerimise lõppu.
- **Erisused sätete kohaldamises** (kood 2): Ukraina kodanikele, kes pidid kodaumaalt lahkuma pärast sõja puhkemist ning kel on seadusest tulenev õigus riiki saabuda ning seal viibida, ei kohaldata välismaalaste seaduses toodud lühiajalise töötamise sätteid.
- **Töötasu maksmise muudatus** (kood 3): Eelpool mainitud juhtudel, tuleb tööandjal maksta töötajale töötasu, mis on vähemalt võrdne Statistikaameti viimati avaldatud tegevusala keskmise brutokuupalga ja koefitsendi 0,8 korrutisega. Koefitsendi aluseks on majanduse tegevusalade klassifikaatori EMTAK tähtkood.
- **Ligipääs tööturuteenustele** (kood 4): Lisaks on abistava meetmena ülal mainitud isikutele õigus saada Töötukassa poolt korraldatavaid tööturuteenuseid nagu teavitamine tööturu olukorrast, tööturuteenustest ja -toetustest, töövahendus ja karjäärinõustamine.

Kategooria 3 „Vastuvõtupunktide avamine“ Tallinnas, Rakveres, Tartus, Pärnus ning teistes suuremates keskustes. Järgnevalt on välja toodud, kuidas vastuvõtupunktid töötasid (Anniste, *et al.*, 2023, lk 35– 38):

- **Tegevused vastuvõtupunktides** (kood 1): Kõik sõjapõgenikud, kes toodi vastuvõtupunkti registreeriti ning nende vajadused kaardistati.
- **Majutuskohtade leidmine** (kood 2): Kõik ajutise kaitse saajad kes vajasisid majutuskohta jaotati erinevate majutusasutuste vahel ära, kus pakuti ka toitlustust.

- **Lasteaia- ja koolikohtade vajaduse kaardistamine** (kood 3): Kõik ajutise kaitse saajad, kellel olid kaasas väiksed lapsed, aitas Sotsiaalkindlustusamet leida lasteaia- ja/või koolikoha.
- **Tervisekontroll ning esmatarbekaupade jagamine** (kood 4): Kõikidele sõjapõgenikele tehti tervisekontroll ning jagati esmatarbekaupu, nt hügieenitarbeid ja teisi hädavajalikke asju.
- **Psühholoogiline nõustamine ja kriisiabi** (kood 5): Sotsiaalkindlustusamet pakkus suuremates punktides psühholoogilist nõustamist ja kriisiabi. Seda selleks, et sõjapõgenike traumadega kiiremini tegeleda ning tekitada turvatunne.

Tabel 2. Dokumendianalüüsi tulemusel valminud koodipuu (autori koostatud)

Kategooria 1 Ajutise kaitse regulatsioon	Kood 1. Ajutise kaitse kohaldamine Kood 2. Välismaalaste seadus
Kategooria 2 Töötamise erisused Ukraina kodanikele pärast sõja puhkemist	Kood 1. Muudatused töötamise korralduses Kood 2. Erisused sätete kohaldamises Kood 3. Töötasu maksmise muudatus Kood 4. Ligipääs tööturuteenustele
Kategooria 3 Vastuvõtupunktide avamine	Kood 1. Tegevused vastuvõtupunktides Kood 2. Majutuskohtade leidmine Kood 3. Lasteaia- ja koolikohtade vajaduse kaardistamine Kood 4. Tervisekontroll ning esmatarbekaupade jagamine Kood 5. Psühholoogiline nõustamine ja kriisiabi

Dokumendianalüüsist selgub, et riik võttis lühikese ajaperioodi jooksul vastu olulisi muudatusi, et saabunud sõjapõgenikud saaksid võimalikult kiirelt tavapärase elu juurde naasta. Ajutise kaitse regulatsioon andis põgenikele võimaluse saada seaduslik viibimisalus ja seeläbi ligipääs nii tervishoiule, haridusele kui tööturule. Vastuvõtupunktides korraldatud tööga kaardistati kõigi esmavajadused. Seadusemuudatused löid soodsa pinna, et juba riigis viibinud Ukraina kodanikud ja saabunud põgenikud saaksid kiirelt ja ilma liigse bürokraatiata tööturule siseneda.

Tööturu vaatest on kõige tähtsamad kaks muudatust ehk töötamise erisust Ukraina kodanikele, mis löid soodsad eeldused nende tööturule sisenemiseks: tööturule sisenemiseks ei kohaldata välismaalaste seaduses toodud lühiajalise töötamise sätteid (VMS §106 – §111¹) ja tööandjal tuleb maksta töötajale töötasu, mis on vähemalt võrdne Statistikaameti viimati avaldatud tegevusala keskmise brutokuupalga ja koefitsiendi 0,8 korrutisega. Esimesega muudatusega vabastati Ukraina kodanikud ja ajutise kaitse saanud sõjapõgenikud kohustusest registreerida lühiajaline töötamine koos kaasnevate nõuetega ning teisega kehtestati soodsam palganõue nende tööle võtmiseks. Kui tavaliselt tuleb välismaalasest töötaja lühiajaline töötamine registreerida Politsei- ja Piirivalveametis ja maksta töötasu, mille suurus on viimati avaldatud Eesti aasta keskmine brutokuupalk (Politsei- ja Piirivalveamet), siis muudatuse kohaselt on töötasu märksa madalam ehk tegevusala keskmine palk, kuhu tööle suundutakse korrutatud koefitsiendiga 0,8. Näiteks on Statistikaameti andmetel Eesti 2023. aasta keskmine brutokuupalk 1832 eurot. Samas näiteks toiduainete tootmise tegevusalal on brutokuupalgaks 1456 eurot, mille korrutis koefitsiendiga 0,8 teeks antud tegevusalal minimaalseks töötasuks 1164,8 eurot. Seadusemuudatuste eelnõu seletuskirja kohaselt oli muudatuse laiem eesmärk toetada Ukrainast saabunud isikute iseseisvat toimetulekut ja töötasu nõue, millest madalamat palka töötamisel maksta ei tohi, tagab ühelt poolt piisava sissetuleku Eestis toimetulekuks ja teiselt poolt hoiab raskesse olukorda sattunud inimesi võimaliku ärakasutamise eest (Välismaalaste seaduse ja välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse muutmise seadus, 2022).

2.3. Statistiliste andmete analüüsi tulemused

Vastamaks esimesele uurimisküsimusele – millist mõju avaldasid Ukraina sõjapõgenikud Eesti tööturule – antakse esmalt ülevaade Eestisse saabunud sõjapõgenike hulgast ning ajutist kaitset taotlenud sõjapõgenike soolisest ja vanuselisest jaotusest. Seejärel analüüsitakse hõivenäitajaid: tööjõus osalemise määr, tööhõive määr ja töötuse määr.

Eestisse saabunud sõjapõgenike hulk aastatel 2022 ja 2023. Esimesel sõja aastal tuli Eestisse Statistikaameti andmetel 49 414 inimest, mis on suurim sisserändajate hulk taasiseseisvunud Eestis. Nendest jäi Eestisse ligi 39 575 inimest, mis kasvatas rahvaarvu 2,6% võrra. Enam kui 32 000 inimest ehk 66% kõikides sissserännanutest olid Ukraina kodanikud. 2023. aastal saabus Eestisse ligi 20 000 inimest ning üle poole olid Ukraina

kodakondusega. Võrreldes 2022. aastaga kahanes Ukraina kodakondsusega sisserännanute arv seega kolm korda. Siiski on jätkuvalt tegemist suure hulga inimestega, keda riigil on tulnud vastu võtta. (Statistikaamet, 2023a) Politsei- ja Piirivalveameti andmetel saabus kõige rohkem ajutise kaitse saajaid 2022. aasta esimeses ja teises kvartalis (vastavalt pea 14 000 ja pea 15 000). Arv hakkas vähenema kolmandast kvartalist. 2023. aastal lisandus aasta esimeses kolmes kvartalis keskmiselt 2100 ajutise kaitse taotlejat ning viimases umbes 1700.

Ukraina sõjapõgenike soo- ja vanusegrupid. Politsei- ja Piirivalveameti andmetel on sõjapõgenike hulgas kõige enam just naisi: 2022. aastal moodustasid naised veidi enam kui 65% kõikidest ajutise kaitse taotlejatest ning 2023. aastal 56% (vt tabel 2). Ajutise kaitse taotlejateks tulid naised sageli koos lastega, sest mehed jäid kodumaale riiki kaitsma ning mobilisatsiooniealistele kehtis riigist lahkumise keeld. Viimane selgitab ka meeste väiksemat osakaalu. Alaealised moodustasid 2022. aastal ajutise kaitse taotlejatest enam kui kolmandiku ehk 36% ning 2023. aastal pea 26%. Oluline on ka tööaliste kõrge osakaal – vanusegruppi 18 kuni 65 kuulus 2022. aastal pea 60% ajutise kaitse taotlejatest (naised 45% ja mehed 15%) ning 2023. aastal pea 70% (naised 42% ja mehed 28%). 2023. aasta puhul on oluline märkida, et need, kellele anti 2022. aastal ajutise kaitse staatus ning 1-aastane alamisluba, said selle lõppedes esitada ajutise kaitse pikendamise taotlused. Kokku esitati 2023. aastal enam kui 33 000 ajutise kaitse pikendamise taotlust. Täisealiste naiste osakaal pikendajate hulgas moodustas pea 48%, alaealised 34%, täisealised mehed 18%.

Tabel 2. Esmased ajutise kaitse taotlejad Eestis vanusegruppide ja soo lõikes, 2022 ja 2023 (Politsei- ja Piirivalveamet, 2024)

Vanusegrupp	2022		2023	
	Naisi	Mehi	Naisi	Mehi
0-17	7444	7656	1029	1237
18-25	3257	1136	779	470
26-35	5453	1818	841	674
36-45	5002	1774	909	680
46-55	2883	879	696	352
56-65	2039	717	420	286
66-75	1074	352	228	94

76-85	267	64	55	18
86-...	46	10	13	1
Kokku	27 465	14 406	4970	3812
Kokku N + M	41 871		8782	

Ajutise kaitse saajate hõivenäitajad 2022 ja 2023 (vt tabel 4). Suure hulga põgenike saabumine suurendas hüppeliselt ka tööjõupakkumist. Et naiste ja laste osakaal oli suur, sõltus naiste tööle saamine ka sellest, kas neil oli võimalik oma lapsi lasteaeda või kooli panna. Seega on tööealiste naiste puhul oluline arvestada last või vanematega kaasnevat hoolduskoormust, mille lahendamine aitab neil kiiremini tööle saada.

Vabade töökohtade arv 2022. aastal ja 2023. aastal (vt tabel 3). Statistika andmetel oli 2022. aastal vabade ametikohtade hinnanguline koguarv 11 289. Kõige rohkem oli täitmata ametikohti hulgi- ja jaekaubanduses (16,8%) ning töötlevas tööstuses (9,6%). 2023. aastal oli vabade ametikohtade hinnanguline arv 9199 ehk nende hulk vähenes 18%. Tegevusaladel, kus töökohtade arv vähenes olid järgmised: töötlev tööstus, haldus- ja abitegevused ning hulgi- ja jaekaubandus. Seda võib lisaks pidurduvale majanduskasvule osaliselt põhjendada ka suure hulga Ukraina sõjapõgenike saabumisega, kes nimetatud tegevusaladele kõige enam tööle asusid. Oli üks tegevusvaldkond, kus vabade töökohtade arv kasvas märgatavalt: majutus ja toitlustuse tegevusvaldkonnas kasvas vabade töökohtade hulk lausa 36%. Nii suurt vabade kohtade arvu võib põhjendada COVID-kriisist taastumisega ning sellega, et inimesed on hakanud üha rohkem jälle kasutama majutuse ja toitlustuse teenuseid.

Tabel 3. Vabade ametikohtade arv tegevusalade lõikes, 2022 ja 2023 (Statistikaamet, 2024b)

	Vabade ametikohtade arv 2022	Vabade ametikohtade arv 2023	Muutus
Töötlev tööstus	1087	934	-14%
Haldus- ja abitegevused	407	292	-28%
Hulgi- ja jaekaubandus	1897	1023	-48,5%
Majutus ja toitlustus	299	408	+36%

Ehitus ¹	-	-	-
---------------------	---	---	---

Töøjõus osalemise määra puhul võetakse arvesse tööga hõivatute ja end töötuna arvele võtnud, kuid tööd otsivate inimeste osakaalu. 2022. aastal oli sõjapõgenike töøjõus osalemise määr hinnanguliselt pea 70% ja 2023. aastal pea 47%. 2023. aasta puhul tuleb arvestada, et pea kolmandik Eestisse saabunud sõjapõgenikest olid taas alaealised. Arvestades naiste ja laste suurt osakaalu, samuti seda, et sõjapõgenikud on Eestisse saabunud lühikese ajaperioodi jooksul, on töøjõus osalemise määr suhteliselt kõrge. Registreeritud töötuse määra puhul on arvestatud registreeritud töötuse osakaalu hõivatute ja registreeritud töötuse seas. Võrreldes 2022. aastaga, mil registreeritud töötuse määr oli pea 34%, vähenes see 2023. aasta lõpuks 5% võrra (29%). Oluline on ka märkida, et Töötukassa andmetel on Ukraina sõjapõgenike osakaal kõikidest registreeritud töötutest vähenenud: kui 2022. aastal moodustasid põgenikud 12%, siis 2023. aastal 8,6% kõikidest Eestis registreeritud töötutest. (Töötukassa, 2023)

Tabel 4. Eestis ajutise kaitse saanud Ukraina sõjapõgenike hinnangulised tööturunäitajad aastatel 2022 ja 2023, autori arvutused (Töötukassa, 2023 ja Statistikaamet, 2024c, autori koostatud)

	2022	2023
Ajutist kaitset taotlenud Ukraina sõjapõgenike koguarv	41 871	50 564
Neist vanemad kui 18-aastased	26 771	34 287
Neist registreeritud töötud	6282	4595
Neist töösuhtega ²	12 324	11 466
Töøjõus osalemise määr	69,5%	46,8%
Hõive määr	46%	33,4%
Registreeritud töötuse määr	33,8%	28,6%

Kui käesoleva lõputöö teooria osas selgus, et riiki saabunud sõjapõgenikud on tööturul üldjuhul halvemas olukorras kuna ei valda keelt, ei pruugi omada piisavat haridust ega oma

¹ Andmed ei ole saadaval.

² 20-64 aastased

sotsiaalset võrgustikku, siis Ukraina sõjapõgenikel on Eesti tööturule sisenemine läinud üsna hästi. Eestis on oodanud ees suhteliselt suur Ukraina kogukond ning ühiskonnas on hea vene keele oskus, mis aitab suhtlemisel ja lihtsamate tööde leidmisel. Kõige rohkem on Ukrainast saabunud põgenikel keskharidus, kuid üsna suur protsent on ka neid, kellel on kõrgharidus – lausa 34,2% (vt tabel 5). Siinkohal erinevadki Ukraina sõjapõgenikud teistest konfliktide ja kriiside tõttu saabunud põgenikest selle poolest, et paljudel on omandanud kõrghariduse, mis teeb nende elu sihtriigis lihtsamaks. Uuringud on näidanud, et kõrgema haridustasemega inimestel on lihtsam ühiskonda lõimuda ja omandada sihtriigi keelt.

Tabel 5. Ajutise kaitse saanud sõjapõgenike haridustase (Statistikaamet, 2024c)

Haridustase	Ajutise kaitse saajad protsendina
Põhiharidus või madalam (sh koos kutseharidusega)	5,00%
Keskharidus (sh kutseharidus)	49%
Bakalaureus (või kõrgem)	34,2%
Teadmata	11,8%

Vastamaks teisele uurimisküsimusele – millist mõju avaldasid Ukraina sõjapõgenikud tegevusalade keskmisele palgale – vaadatakse esmalt, millistele tegevusaladele ajutise kaitse saanud Ukraina sõjapõgenikud 2022. aastal ja 2023. aastal tööle asusid. Juurde vaadatakse tegevusaladel hõivatute koguarvu. Seeläbi selgitatakse välja, millistele tegevusaladele asus sõjapõgenikke tööle kõige rohkem ja kõige vähem. Seejärel analüüsitakse tegevusalade keskmist palka 2022. aastal ja 2023. aastal ning hinnatakse, kas palgamuutusi esines ning kui jah, kas palgamuutus esines pigem tegevusaladel, kuhu asus tööle rohkem sõjapõgenikke kui tegevusaladel, kus nende osakaal on väiksem.

Tegevusalad, kuhu Ukraina sõjapõgenikud kõige enam tööle asusid. Arvestades, et töösuhtega põgenikke oli 2022. aastal 12 324, asus ligi veerand (24%) tööle töötlevasse tööstusesse (vt tabel 6). 2023. aastal töötas tööealistest ajutise kaitse saajatest töötlevas tööstuses aga veelgi suurem hulk – 28%. Suur hulk põgenikke leidis töö ka haldus- ja abitegevuses (2022.aastal 16% ja 2023. aastal pea 20%), hulgi- ja jaekaubanduses (2022. aastal 13% ja 2023. aastal 19,6%), majutuses ja toitlustuses (2022.aastal 13% ja 2023. aastal 13,6%) ning

vähemal määral ehituses (8% nii 2022 kui 2023. aastal). Kui vaadata kõrvale tegevusalal hõivatud inimeste koguarvu, on Ukraina sõjapõgenike osakaal kõige suurem majutuses ja toitlustuses (pea 7%) ning haldus- ja abitegevuses (6%).

Tabel 6. Ajutise kaitse saanud Ukraina sõjapõgenike tööhõive tegevusalade lõikes ja tegevusalal hõivatute koguarv aastatel 2022 ja 2023, TOP 5 tegevusala (Statistikaamet, 2024b)

	2022		2023	
	Hõivatute koguarv	Ajutise kaitse saajate arv ja osakaal	Hõivatute koguarv	Ajutise kaitse saajate arv ja osakaal
Töötlev tööstus	108 465	2955 (2,7%)	103 766	3264 (3,1%)
Haldus- ja abitegevused	35 041	1972 (5,6%)	34 187	2244 (6,6%)
Hulgi- ja jaekaubandus	92 037	1662 (1,8%)	90 645	1805 (2%)
Majutus ja toitlustus	22 622	1592 (7%)	23 418	1565 (6,7%)
Ehitus	46 150	1047 (2,3%)	44 151	944 (2,1%)

Statistika näitab, et kõikides tegevusvaldkondades on keskmine brutokuupalk tõusnud (vt tabel 7). 2023. aastal asus kõige rohkem sõjapõgenikke tööle töötlevas tööstuses ning sealne palgatõus oli 2022. ja 2023. aasta võrdluses 9,3%. Lisaks olid veel populaarsed tegevusvaldkonnad haldus ja abitegevus, kus palk tõusis 11,4% ning hulgi- ja jaekaubandus, kus palgatõus oli 8,7%. Statistikat analüüsid ei saa kindlalt väita, et palgataset erinevatel tegevusaladel mõjutas just sõjapõgenike tulek. Oluline on, et kasvas töøjõupakkumine ning sõjapõgenikud olid valmis asuma tööle valdkondadesse ja ametikohtadele, kus kohaliku keele oskuse puudumine ei olnud takistus. Palgatõusu põhjuseid võib seega olla mitmeid: näiteks inflatsioon, töötasu alammäära tõus 725 eurole ja üsna kerge nõudlus töøjõu järele. Keskmiselt tõusis viie tegevusala brutokuupalk 2022. ja 2023. aasta võrdluses 10,1%.

Table 7. Keskmine brutokuupalk TOP 5 tegevusalade lõikes (Statistikaamet, 2024b)

	2022	2023	Protsendiline muut (%)

Töötlev tööstus	1553	1698	+9,3
Haldus- ja abitegevused	1423	1586	+11,4
Hulgi- ja jaekaubandus	1487	1617	+8,7
Majutus ja toitlustus	1050	1174	+11,8
Ehitus	1454	1586	+9,1

Tegevusalad, kuhu Ukraina sõjapõgenikud kõige vähem tööle asusid (vt tabel 8). Statistikaameti andmetel asus 2023. aastal kõige vähem sõjapõgenikke tööle mäetööstusesse ehk ainult 18 inimest. Siiski moodustas see kogu tegevusvaldkonna hõivatutest 0,9%. Vähem populaarsemad tegevusvaldkonnad olid ka elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine (21 inimest, nende osakaal hõivatutest 0,4%), finants- ja kindlustustegevus (34 inimest, nende osakaal hõivatutest 0,3%), avalik haldus ja riigikaitse (36 inimest ning nende osakaal hõivatutest 0,2%) ja veevarustus (45 inimest, mis on tegevusala hõivest 1,2%). Mitmed ametikohad eelmainitud tegevusvaldkondades nõuavad spetsiifilist kvalifikatsiooni, mida ajutise kaitse saajatel ei pruugi olla ning õppimine võtab aega. Samuti võib olla vajalik eesti keele oskus. Isegi kui sõjapõgenike seas oli kõrge protsent kõrgharidusega inimesi, võib nendes valdkondades töötades vajada eelnevat töökogemust ning head keele oskust. Avaliku halduse ja riigikaitse puhul on oluline märkida, et mitmed ametikohad nõuavad Eesti kodakondsust mistõttu on ka loogiline, et sinna asus tööle vähem sõjapõgenikke. Kahjuks ei õnnestunud 2022. aasta andmeid saada, kuid 2023. aasta statistika annab hea pildi, millistesse tegevusaladesse suundus tööle vähem ajutise kaitse saajaid. Lisaks näitab tabel 5, et aasta jooksul populaarsed tegevusalad ei ole muutunud, seega võib eeldada, et 2023. aasta andmed annavad adekvaatse statistika.

Tabel 8. Ajutise kaitse saanud Ukraina sõjapõgenike tööhõive tegevusalade lõikes, kuhu asuti tööle kõige vähem ja tegevusalal hõivatute koguarv, 2023. (Statistikaamet, 2024b)

	2023	
	Hõivatute koguarv	Ajutise kaitse saajate arv ja osakaal
Mäetööstus	2035	18 (0,9%)
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	5140	21 (0,4%)
Finants- ja kindlustustegevus	13 545	34 (0,3%)

Avalik haldus ja riigikaitse	22 356	36 (0,2%)
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus	3664	45 (1,2%)

Vaadates keskmise brutokuupalga muutu tegevusvaldkondades kuhu Ukraina sõjapõgenikke kõige vähem tööle asus, on näha, et kõige vähem muutus palk mäetööstuses (6,4%) ning ajutise kaitse saajaid oli seal hõivatutest 0,9% (vt tabel 9). Finants- ja kindlustustegevus palgatõus oli 9,5% (ajutise kaitse saajate osakaal 0,3%), veevarustuse, kanalisatsioone, jäätme- ja saastekäitluse tegevusvaldkonna keskmine brutokuupalk tõusis lausa 11,2% (ajutise kaitse saajate osakaal 1,2%), elektrienergia tegevusvaldkonnas tõusis palk 12,3% (ajutise kaitse saajate osakaal 0,4%) ning avaliku halduse ja riigikaitse valdkonnas tõusis palk lausa 12,9%, kuid ajutise kaitse saajate osakaal hõivatutest tegevusvaldkonnas oli ainult 0,2%. Seega vaadates statistikat ei saa väita, et palga muutuse taga on sõja eest Eestisse tulnud Ukraina sõjapõgenikud, sest kõige rohkem tõusis palk just seal, kus neid oli vähem. Palgatõusu põhjuseid võib olla mitmeid nagu ka eelmainitud töötasu alammäära tõus, inflatsioon jne. Keskmiselt tõusis viie tegevusala brutokuupalk 2022. ja 2023. aasta võrdluses 10,5% ehk rohkem kui tegevusaladel kuhu suundus tööle enam ajutise kaitse saajaid

Tabel 9. Keskmine brutokuupalk tegevusalade lõikes, kuhu Ukraina sõjapõgenikud kõige vähem tööle asusid (Statistikaamet, 2024)

	2022	2023	Protsendiline muut (%)
Mäetööstus	1925	2048	+6,4
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	2294	2576	+12,3
Finants- ja kindlustustegevus	2651	2904	+9,5
Avalik haldus ja riigikaitse	2109	2382	+12,9
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus	1567	1742	+11,2

2.4. Tulemuste analüüs ja järeldused

Käesolevas lõputöös on uurimisprobleemina püstitatud järgmine küsimus „Millist mõju on Ukraina sõjapõgenikud avaldanud Eesti tööturule ja tegevusalade keskmisele palgale?“ Uurimisprobleemi lahendamiseks püstitati kaks uurimisküsimust. Järgnevas alapeatükis antakse vastused uurimisküsimustele tuginedes töö teoreetilisele osale, õigusnormide ja seadusemuudatuste analüüsile ning statistiliste andmete analüüsile. Esitatakse ka ettepanekud teema edasise uurimise ja võimalike probleemide kohta.

Lõputöö teoreetiline osa annab ülevaate, kuidas lähiajaloo rännet käsitletud ja liigitatud on, milline on sõjapõgenike mõju makromajanduslikele näitajatele ning millised on põgenikega seotud sotsiaalmajanduslikud väljakutsed ja mõju tööturule. Teoreetilises osas analüüsitud allikate põhjal selgus, et kõige lihtsam viis on rännet vaadelda läbi lihtsustatud liigituse: sunniviisiline ja vabatahtlik ränne (vt käesolev töö lk 9-13). Vabatahtliku rände puhul lahutakse kodumaalt üldjuhul paremate elamis- ja töötingimuste leidmiseks, sunniviisilise rände alla liigituvad aga kodumaalt lahkumine tagakiusamise, sõja, vägivalla, etnilise puhastuse või muu sunni avaldumise tõttu. Just sellest jaotisest lähtuvalt avaldub ka võtmetähtsusega erinevus sisserändaja ja põgeniku vahel – põgenike ümberasumine on tahtmatu ja tihti ajutine, kuid sisserändaja saab valida nii sihtriigi kui ka selle, kui kauaks ta soovib sinna jääda. Käesoleva lõputöö vaates on see erinevus tähtis, sest mõju tööturule ja tegevusalade keskmisele palgale on hinnatud just Ukraina sõjapõgenike vaates, kelle Eestisse liikumine on sunniviisilise rände näiteks.

Lõputöös püstitati esimeseks uurimisküsimuseks, millist mõju avaldasid Ukraina sõjapõgenikud Eesti tööturule. Käesoleva töö teoreetilises osas lk 15 selgus, et tööturule sisenemine on alati lihtsam kui riik pakub põgenikele õiguslikku alust riigis elada, toetab neid igakülselt ja tagab ligipääsu ametlikule tööturule. Lõputöö uuringutulemustest järeldus, et Eesti täitis suhteliselt kiiresti eeldused sõjapõgenike võimalikult kiireks tööturule sisenemiseks. Esiteks kehtestati Eestis nagu ka teistes Euroopa Liidu riikides ajutise kaitse direktiiv. Eestis võeti vastav korraldus vastu 8. märtsil 2022 ning see jõustus järgmisel päeval ehk pea kahe nädala jooksul pärast Venemaa põhjendamatut agressiooni 24. veebruaril. Vastavalt korraldusele asuti ajutise kaitse saajatele väljastama elamisluba kehtivusega 1 aasta, mis andis neile lisaks seaduslikule alusele riigis viibida sarnased õigused Eesti elanikega – õigus õppida, töötada ja saada seeläbi ravikindlustus. Teiseks,

kuna Eestis viibis ka hulk ukrainlasi enne sõja puhkemist, kes enam kodumaale naasta ei saanud, jõustusid maikuus välismaalaste seaduses muudatused, millega lubati ka neil Eestisse jääda ehk riigis seaduslikult edasi viibida. Kolmandaks, mitmes Eesti suuremas linnas avati vastuvõtupunktid, mis aitasid sõjapõgenikke registreerida ning täita esmavajadused, sh leida lastele lasteaia- ja koolikohad. Neljandaks lihtsustati seadusemuudatustega sõjapõgenike tööturule sisenemist. Neist olulisematena ei kohaldata põgenikele välismaalaste seaduses toodud lühiajalise töötamise sätteid ehk vabastati nad kohustusest registreerida lühiajaline töötamine. Lisaks kehtestati töötasu alammäär, et ühelt poolt vältida sõjapõgenike võimalikku ärakasutamist ning teiselt poolt teha nende töölevõtmine tööandjatele lihtsamaks. Töötasuks kehtestati tegevusala keskmise brutokuupalga korrutis koefitsiendiga 0,8. Oluline on ka see, et põgenikele tagati õigus saada Töötukassast erinevaid teenuseid.

Mõju hindamisel tööturule mängivad rolli ka sõjapõgeniku haridustase, keeleoskus ning see, kas kultuurilised takistused ühiskonda lõimumisel on madalad või kõrged. Lõputöö teoreetilise osa kohaselt on tööturule sisenemine alati lihtsam, kui oskused on pädevad ehk osatakse keelt, kultuurilised takistused on madalad ning olemas on või võimaldatakse töölouba. Sellel juhul võib ka suur rändelaine eeldatavalt tõsta nii SKP-d kui tööhõivet (vt käesolev töö lk 14). Lõputöö raames läbiviidud uuringu tulemusena selgus, et enam kui kolmandik Eestis ajutise kaitse saanutest olid kõrgharidusega (34,2%) (vt tabel 5). Kõrgem haridustase teeb nende ühiskonda lõimimise oluliselt lihtsamaks. Samuti ootas neid Eestis ees suhteliselt suur Ukraina kogukond ja ühiskonnas valitsev hea vene keele oskus, mis lihtsustas suhtlust, kontaktide loomist ja tööle asumist. Lõputöös toodud teiste riikide näitel selgus, et Saksamaal on tööturule sisenenud oluliselt väiksem hulk sõjapõgenikke ning takistusena tuuakse just keeleoskust: Saksamaa pakub sõjapõgenikele pooleks aastaks rahalist toetust, et kohalik keel ära õppida, kuid saksa keel on ukraina keelest oluliselt erinev, seda on raskem õppida ning ühiskonnas puudub alternatiivina ka vene keele oskus (vt käesoleva töö lk 18).

Lõputöö teoreetilisest osast selgus, et Ukraina sõjapõgenike profiil erineb oluliselt teistest põgenikest ja pagulastest: esiteks on suur hulk kõrgelt haritud; teiseks, kuna Ukrainast on liigunud tööle paljudesse Euroopa riikidesse, ootab sõjapõgenikke mitmetes riikides ees

Ukraina kogukond; ning kolmandaks, Euroopa Liidu riigid tegid kõik endast oleneva, et riiki sisenemine ja seal elu alustamine läheks võimalikult sujuvalt. Seega saab teooria ja Eesti olukorra vahel tõmmata selge paralleeli: Eestis ajutist kaitset taotlenud Ukraina sõjapõgenikest on suurel hulgal kõrgharidus ning sotsiaalne võrgustik, mis aitab kaasa lõimumisele (vt käesoleva töö lk 19). Osa põgenikke puudutavatest uuringutest on leidnud, et põgenikud osalevad vastuvõtva riigi majanduses aktiivselt, et enda elujärge parandada. Teisalt on leitud, et sisserände suur hulk suurendab tööpuudust vähem kvalifitseeritud tööjõu hulgas (vt käesoleva töö lk 14). Eesti puhul on majanduses osaletud aktiivselt - 2022. aastal oli sõjapõgenike tööjõus osalemise määr hinnanguliselt pea 70% ja 2023. aastal pea 47% (vt tabel 4). Arvestades naiste ja laste suurt osakaalu, samuti seda, et sõjapõgenikud on Eestisse saabunud lühikese ajaperioodi jooksul, on tööjõus osalemise määr suhteliselt kõrge. Küll aga kasvas lühikese aja jooksul saabunud suure hulga põgenike arvelt töötus, kuid see hakkas stabiilselt vähenema. Võrreldes 2022. aastaga, mil ajutise kaitse saajate registreeritud töötuse määr oli pea 34%, vähenes see 2023. aasta lõpuks 5% võrra (29%).

Lõputöö teine uurimisküsimus puudutas Ukraina sõjapõgenike mõju tegevusalade keskmistele palkadele. Andmed küsiti Statistikaametist, kuid neid ei olnud võimalik saada 2022. aasta tegevusalade vaates kuhu ajutise kaitse saajad suundusid tööle kõige vähem. Andmete saamise peamine eesmärk oli näha, kas kahe aasta võrdluses on muutunud ka tegevusvaldkondade populaarsus ning kas tegevusalade palga muutus on sõltuvuses seal töötavate ajutise kaitse saajate arvuga. Lõputöös toodud teooria kohaselt (vt käesoleva töö lk 19) otsivad Ukraina sõjapõgenikud tihti tööd, mis ei pruugi vastata küll nende kvalifikatsioonile ja on madalama palgaga, aga kuhu saab kiiremini ja kergemalt tööle. Lõputöös leidis kinnitust, et ka Eestis leidis suur hulk ajutise kaitse saajaid tööd just sellistes tegevusvaldkondades, kuhu oli lihtne siseneda ilma kohalikku keelt oskamata ja pikka väljaõpet saamata. Vastavalt statistikale on näha, et kõige enam asusid ajutise kaitse saajad tööle töötleva tööstuse valdkonda (2022. aastal 24% ja 2023. aastal 28%), haldus- ja abitegevuses (vastavalt 16% ja 20%), hulgi- ja jaekaubanduses (vastavalt 13% ja 19,6%) ning majutuses ja toitlustuses (mõlemal aastal 13%) (vt tabel 6). Oluliselt vähemal määral aga ehituses (8%). Suurema osakaalu võrreldes tegevusvaldkonnas töötavate inimeste koguarvuga moodustasid põgenikud aga haldus- ja abitegevuses ning majutuses ja toitlustuses (mõlemas pea 7%). Seega kahe aasta võrdluses jäid populaarsed tegevusvaldkonnad samaks (vt käesolev töö lk 30). Kõige rohkem tõusis palk majutuse ja

toitlustuse valdkonnas (11,8% ehk 1174 euron). Keskmiselt tõusis viie tegevusala brutokuupalk 2022. aasta ja 2023. aasta võrdluses 10,1%. Seega ei saa väita, et Eesti puhul peaks paika palkade vähenemine (käesoleva töö lk 14). Samas ei ole sõjapõgenike osakaal tegevusvaldkondades sedavõrd suur, et nende osakaalu saaks siduda palgamuutustega.

Uuringu tulemusena selgus, et ajutise kaitse saajaid oli kõige vähem järgmistes tegevusvaldkondades: mäetööstus (0,9%), elektrienergia (0,4%), finants- ja kindlustustegevus (0,3%), avalik haldus ja riigikaitse (0,2%) ning veevarustus (1,2%). Sellest tulenevalt on võimalik tõmmata paralleeli teooriaga, mille kohaselt on paljud Ukraina sõjapõgenikud küll kõrgharitud kuid ei pruugi sellest hoolimata leida tööd oma kvalifikatsioonile vastavalt (käesolev töö lk 17). Keskmiselt tõusis viie tegevusala brutokuupalk 2022. aasta ja 2023. aasta võrdluses 10,5% ehk veidi rohkem kui tegevusaladel kuhu suundus tööle enam ajutise kaitse saajaid. Kuna palgamuutuse keskmine erinevus on TOP 5 tegevusala lõikes, kuhu kõige rohkem tööle asuti ja TOP 5 tegevusala lõikes, kuhu kõige vähem tööle asuti, niivõrd väike, ei saa kindlalt väita, et just Ukraina sõjapõgenikud on mõjutanud tegevusalade keskmise brutokuupalg tõusu. Samas on leidnud kinnitust, et Ukraina sõjapõgenike saabumine ei ole toonud kaasa palgataseme langust.

Lõputöös analüüsitud andmete põhjal saab üldistatult järeldada, et Ukraina sõjapõgenikel on Eesti tööturule sisenemine läinud üsna hästi. Lühikese aja jooksul kiirelt kasvanud tööjõupakkumine on leidnud Eesti tööturul üsna kiire lahenduse, mis näitab, et mitmes käsitletud tegevusvaldkonnas valitses osatine tööjõupuudus. Pikemas plaanis võib eeldada, et lisandunud inimeste hulk elavdab majandust. Samuti aitab põgenike lihtsustatud tööle võtmine ja keskmisest väiksem palganõue ettevõtetel ellu jääda ning uusi töökohti luua.

Selleks, et uurida Ukraina sõjapõgenike täpsemat mõju nii tööturule kui tegevusalade keskmisele brutokuupalgale, tehakse järgmised ettepanekud:

1. Võtta tulevikus vaatluse alla pikem periood. Pikem periood annab võimaluse rohkemate andmete võrdlemiseks ja võimalike prognooside koostamiseks.

2. Analüüsida Ukraina sõjapõgenike näitajaid võrdluses Eestis elava ülejäänud tööealise elanikkonnaga. See aitaks võrrelda, kuidas on läinud põgenikel võrdluses kohalike elanikega.
3. Palgamuutuste uurimisel analüüsida teisi majandusnäitajaid, näiteks inflatsiooni, palga alammäära tõusu ja hinnatõusu mõju.

KOKKUVÕTE

Venemaa põhjendamatu agressioon Ukraina vastu on üheks kaasaja ulatuslikumaks sunniviisilise rände näiteks. Sõjakoldest lahkuma sunnitud inimeste arv kasvas esimestel nädalatel pärast sõja puhkemist kiiremini kui Teises maailmasõjas. Kuigi suurem osa sõjapõgenikke liikus Ukraina naaberriikidesse, anti Eestis ajutist kaitset enam 2022 ja 2023 kokku enam kui 50 000-le sõjapõgenikule. Tuhande elaniku kohta oli Tšehhi järel just Eestis kõige enam ajutise kaitse saajaid – 27,8. Sõjapõgenike toel kasvas Eesti rahvaarv seega rohkem kui 2% võrra. See tähendas, et riik pidi toetama sõjapõgenike saabumist ja kohanemist ning iseseisva toimetuleku tagamiseks võimaldama kiiret tööturule sisenemist. Suure hulga põgenike saabumine suurendas hüppeliselt tööjõupakkumist Eestis.

Lõputöö uurimisprobleem sõnastati kahe küsimusena „Millist mõju on Ukraina sõjapõgenikud avaldanud Eesti tööturule?“ ja „Millist mõju on Ukraina sõjapõgenikud avaldanud tegevusalade keskmisele palgale?“ Eesmärgi saavutamiseks püstitati neli uurimisülesannet. Lõputöös vaadati ajutise kaitse taotlejate soolist ja vanuselist jaotust, erinevaid tööhõive näitajaid ning tegevusalasid kuhu asus tööle kõige rohkem ja kõige vähem sõjapõgenikke. Vaatlusaluseks perioodiks olid aastad 2022 ja 2023. Lõputöös kasutati kombineeritud uurimismetoodikat: läbi viidi kvalitatiivne dokumendianalüüs ning teiseste andmete analüüs kasutades kirjeldava statistika meetodit. Lisaks teaduskirjandusele analüüsiti statistilisi andmeid Statistikaametist, Töötukassast ja Politsei- ja Piirivalveametist. Lõputöös püstitati 4 uurimisülesannet.

Esimese uurimisülesande raames anti lõputöös teadusallikate põhjal ülevaade rände mõistest ja olemusest, sõjapõgenike mõjust makromajanduslikele näitajatele ja sõjapõgenikega seotud sotsiaalmajanduslikest väljakutsetest ning mõjust tööturule. Teooria osa andis ülevaate, kuidas rännet mõista ja mis põhjustel inimesed ühest riigist teise liiguvad. Seejuures lähtuti lihtsustatud liigitusest vaadates vabatahtliku ja sunniviisilise rände erinevusi. Teooria osa selgitas, mil määral on Ukraina sõja tõttu põgenenud inimesed erinenud varasematest põgenike lainetest ning millised makromajanduslikud mõjud ja sotsiaalmajanduslikud väljakutsed põgenikke vastuvõtmisel riigis tekkida võivad. Eesti kõrval toodi näiteid ka Poola, Leedu ja Saksamaa toel. Selgus, et põgenike uude keskkonda loimimine sõltub paljudest faktoritest nagu riigi ametliku keele õppimise võimaldamine,

juurdepääsu tagamine haridusele, tööturuteenuste ja tervishoiu tagamine, oskuste ja kvalifikatsioonide tunnustamine jm. Erinevate uuringute toel leidis kinnitust, et Ukraina sõjapõgenikud on profiililt varasematest põgenikest erinevad: suur osa on kõrgelt haritud, paljudes riikides ootas ees Ukraina kogukond ja kultuurilised takistused lõimimisel on olnud väiksed. Ka Eestis ootas põgenikke ees suhteliselt suur kogukond, ühiskonna hea vene keele oskus ja kultuuriliselt pigem sarnane elanikkond.

Teise uurimisülesandena viidi läbi dokumendianalüüs, et saada ülevaade Ukraina sõjapõgenikega seotud olulisematest seadusemuudatustest ja õigusnormidest. Analüüsi viis läbi Vabariigi Valitsuse korraldust ajutise kaitse kohaldamise kohta, seadusemuudatusi välismaalaste seaduses ja vastuvõtupunktide avamisega seonduvat. Eesmärgiks oli välja tuua muudatused, millega lihtsustati sõjapõgenike vastuvõttu ja nende tööturule sisenemist. Dokumendianalüüsi tulemusena selgus, et kõige tähtsamad tööturule sisenemise vaatest olid järgmised muudatused: tööturule sisenemiseks ei kohaldata välismaalaste seaduses toodud lühiajalise töötamise sätteid ja tööandjal tuleb maksta töötajale töötasu, mis on vähemalt võrdne Statistikaameti viimati avaldatud tegevusala keskmise brutokuupalga ja koefitsiendi 0,8 korrutisega. Esimesega muudatusega vabastati Ukraina kodanikud ja ajutise kaitse saanud sõjapõgenikud kohustusest registreerida lühiajaline töötamine koos kaasnevate nõuetega ning teisega kehtestati soodsam palganõue nende tööle võtmiseks. Need muudatused aitasid põgenikke lihtsamalt tööle võtta ja keskmisest väiksem palganõue ettevõtetal ellu jääda ja uusi töökohti luua.

Kolmanda uurimisülesande raames vastati kahele uurimisküsimusele. Esimene uurimisküsimus oli järgmine: millist mõju avaldasid Ukraina sõjapõgenikud Eesti tööturule? Politsei- ja Piirivalveameti andmetel oli sõjapõgenike hulgas kõige enam naisi: 2022. aastal moodustasid naised veidi enam kui 65% kõikidest ajutise kaitse taotlejatest ning 2023. aastal 56%. Ajutise kaitse taotlejateks tulid naised sageli koos lastega, sest mehed jäid kodumaale riiki kaitsma ning mobilisatsiooni ealistele kehtis riigist lahkumise keeld. Alaealised moodustasid 2022. aastal ajutise kaitse taotlejatest enam kui kolmandiku ehk 36% ning 2023. aastal peaaegu 26%. Oluline oli ka tööealiste kõrge osakaal – vanusegruppi 18 kuni 65 kuulus 2022. aastal peaaegu 60% ajutise kaitse taotlejatest (naised 45% ja mehed 15%) ning 2023. aastal peaaegu 70% (naised 42% ja mehed 28%). Statistikaameti andmetele tuginedes selgus, et tööhõive oli ajutise kaitse saajate hulgas väga kõrge ning töötute

protsent stabiilselt languses. Ajutise kaitse saajad said kiirelt tööle, sest 2022. aastal oli pakutavate töökohtade arv 11 289 ning 2023. aastal 9199. Seega valitses mitmel tegevusalal suur tööjõunõudlus. Lisaks oli suur hulk saabunud põgenikest vähemalt keskhariduse (49%) ja kõrgharidusega (34%).

Teine uurimisküsimus vaatles, millist mõju on Ukraina sõjapõgenikud avaldanud tegevusalade brutokuupalgale? Statistika analüüsil selgus, et kõige populaarsemad tegevusvaldkonnad olid töötlev tööstus, kuhu asus tööle enam kui veerand ajutise kaitse saajatest ning haldus- ja abitegevused, hulgi- ja jaekaubandus, majutus ja toitustus ning vähemal määral ehitus. Seejuures oli vabade töökohtade arv kõrge just nendes valdkondades kuhu ka kõige rohkem ajutise kaitse saajaid tööle läks, sest töö ei nõudnud kõrget kvalifikatsiooni. Statistika näitab, et kõikides tegevusvaldkondades oli keskmine brutokuupalk tõusnud – keskmiselt tõusis viie tegevusala brutokuupalk aastate 2022 ja 2023 võrdluses 10,1%. Kõige vähem asus ajutise kaitse saajaid tööle mäetööstuse, elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamise, finants ja kindlustustegevuse, avaliku halduse ja riigikaitse ning veevarustuse tegevusaladele. Ka nende viie tegevusala brutokuupalk tõusis – kahe aasta võrdluses keskmiselt 10,5% ehk isegi rohkem kui tegevusaladel, kuhu suundus tööle rohkem sõjapõgenikke. Seega vaadates statistikat ei saa väita, et palga muutuse taga olid sõja eest Eestisse tulnud Ukraina sõjapõgenikud. Palgatõusu põhjuseid võisid seega olla rohkem seotud näiteks inflatsiooni, töötasu alammäära tõusuga 725 eurole ja üsna kõrge nõudlusega tööjõu järele.

Lõputöös tehti ettepanekud ka teema edasiseks uurimiseks, milleks soovitati vaadelda võimalusel pikemat perioodi, et oleks rohkem andmeid mida omavahel võrrelda, analüüsida Ukraina sõjapõgenike näitajaid võrdluses Eestis elava tööealise elanikkonnaga ning analüüsida palgamuutuste selgitamiseks teisi majandusnäitajaid nagu inflatsiooni, töötasu alammäära ning hinnatõusu mõju.

Lõputöö selgitas sõjapõgenikega seotud makromajanduslikke mõjusid ja sotsiaalmajanduslikke väljakutseid. Anti ülevaade sõjapõgenike soolisest ja vanuselisest jaotusest, eraldi analüüsiti tööealistega seotud näitajaid. Autori arvutustele tuginedes selgus mõju tööturule – selleks vaadati tööhõive ja töötuse määra. Samuti vaadeldi viite tegevusala

ja palgamuutusi seal kuhu suundus tööle kõige rohkem ja kõige vähem ajutise kaitse saajaid.

SUMMARY

The title of this thesis is „The impact of Ukrainian war refugees on the Estonian labour market and the average salary of the fields of activity “. The thesis is written in Estonian language and consists of 48 pages. Author refers to 46 sources all of which have been referred to in the text. A combined method was used for empirical research. The aim of this thesis was to find out what impact the Ukrainian war refugees have had on the Estonian labour market and the average salary in the fields of activity. For this analysis, the years 2022 and 2023 were used.

First part of the thesis provides an overview of the concept and nature of migration, war refugees' macroeconomic implications and socio-economic challenges as well as their impact on the labour market in more general terms. Theory revealed how the profile of Ukrainian war refugees is different from that of previous refugees. In case of Estonia, quick settling-in process was helped by the fact that large proportion of Ukrainians had higher education, local people have good command of Russian language, cultural barriers in terms of integration have been low and several legislative changes were adopted to facilitate their entry into the labour market.

Empirical part of the thesis showed that high volume of women and children arrived to Estonia: more than 50 000 have applied for temporary protection during the 2-year period. As the proportion of working-age refugees was high, the supply of labour increased exponentially. Most popular field was manufacturing, and the smallest number of refugees commenced work in mining industry.

As a result of the analysis, it turned out that Ukrainian war refugees did well in entering the Estonian labour market. Despite their higher level of education, Ukrainian war refugees were willing to take low-skilled jobs in sectors that were easier to enter. More than quarter found jobs in manufacturing. Overall, the employment rate was quite high and the share of unemployed steadily in decline. As the number of job vacancies in Estonia was quite high, the smooth entry in the labour market was also possible due to high labour demand. In addition, wages increased in all analysed fields of activities. Unfortunately, it cannot be said that it was the economy as well.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Anniste, K. Luik, E., Murov, A., Oroff, B., 2023. *Rändepoliitika aastaraport*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emn.ee/wp-content/uploads/2023/09/rande-raport-2023-veeb.pdf>, lk 36 [Kasutatud 31.10.2023].

Arenguseire Keskus, 2023. *Ukraina sõjapõgenike mõju hõivele ja majandusele*, Tallinn: Arenguseire Keskus. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://arenguseire.ee/raportid/ukraina-sojapogenike-moju-hoivele-ja-majandusele/> [Kasutatud 30.10.2023]

Armstrong, C., 2022. Key methods used in qualitative Document analysis *SSRN Electronical Journal*. pp. 1–9.

Bakewell, O., 2021. Unsettling the boundaries between forced and voluntary migration. *Political Science and Public Policy*, pp. 124–136.

Becker, S., Heymann, E., Schattenberg, M., Schildbach, J., Schneider, S., Moebert, J., Muelberger, M. & Walther, U., 2023. The German economy - one year after. *Focus Germany*. pp. 1–35.

Bourgeois, R., Bourgoïn, J., Dare, W., Delay, E., Dumas, P., Lattre-Gasquet, M., Page, C.L., Piraux, M., Prudhomme, R. & Jahel, C., 2023. The future of social-ecological systems at the crossroads of quantitative and qualitative methods. *Technological Forecasting & Social Change*. 193, pp. 2–16.

Byrman, A., 2006. Integrating quantitative and qualitative research: how is it done? *Qualitative Research*. 6 (1), pp 97–113.

Cardno, C., 2018. Policy Document analysis: A practical educational leadership tool and qualitative research method. *Educational administration: Theory and practice*. 24 (4), pp. 623–640.

Campbell, S., Greenwood, M., Prior, S., Shearer, T., Walkem, K., Young, S., Danielle, Bywaters, D. & Walker, K., 2020. Purposive sampling: complex or simple? *Research case examples. Journal of research in nursing*. 25 (8), pp. 652– 661.

Dimitrov, A. & Angelov, D., 2017. Refugee integration in the EU: Challenges and economic impact. *Economic Alternatives*. (4), pp. 584– 600.

Deimantas, V.J. & Sanlitürk, A.E., 2023. Refugees from Ukraine in Lithuania and the Lithuanian labour market: A preliminary assessment. *Migration Research Series*, 76. pp. 1– 20.

Dadush, U. & Weil, P., 2022. Will Ukraine's refugees go home? *Bruegel Policy Contribution*. 16, pp. 1– 13.

Delgado-Hito, P. & Romero-Gracia, M., 2021. Elaboration of research project using qualitative methodology. *Enfermeria Intensiva*. 32 (3), pp. 164– 169.

Elo, S., Kääriäinen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utrianien, K. & Kyngäs, H., 2014. Qualitative content analysis: A focus on trustworthiness. *SAGE Open*. 4 (1), pp. 1– 10.

Euroopa Keskpang, 2022. *The impact of the influx of Ukrainian refugees on the euro area labour force*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/focus/2022/html/ecb.ebbox202204_03~c9ddc08308.en.html [Kasutatud 17.01.2024].

Euroopa Parlament, 2023. *Rände põhjused – miks inimesed rändavad?* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.europarl.europa.eu/news/et/headlines/world/20200624STO81906/ra-nde-pohjused-miks-inimesed-randavad> [Kasutatud 20.12.2023].

Gromadzki, J. & Lewandowski, P., 2022. Refugees from Ukraine on Polish labour market. *Ubezpieczenia Społeczne*. 155(4), pp. 29-40.

International Monetary Fund, 2020. The macroeconomic effects of global migration. *World Economic Outlook. The Great Lockdown*. pp. 77– 98.

Investopedia, 2022. *Social Economics*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.investopedia.com/terms/s/social-economics.asp> [Kasutatud 21.12.2023].

Johnston, M.P., 2014. Secondary data analysis: A method of which the time has come. *Qualitative and quantitative methods in libraries*. 3, pp. 619– 629.

Kaasa, A., Eamets, R., Kaldaru, H., Parts, E. & Traberg, V., 2005. *Sissejuhatus majandusteooriasse*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Karakas, C., 2015. Economic challenges and prospects of the refugee influx. pp. *Briefing*, 1– 8.

Kaldaru, H., 1997. *Makroökonomika põhikontseptsioonid*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Kerr, S.P. & Kerr, W.R., 2011. Economic impacts of immigration: a survey. *Finnish economic papers*, 24 (1), pp 1– 32.

Mandic, D., 2021. What is the force of forced migration? Diagnosis and critique of a conceptual relativization. *Theory and Society*. 51 (1), pp 1– 30.

Mishchuk, Z., 2023. Between Vague return prospects and Limited Employment Opportunities: The Challenges of Ukrainian Refugees' Labour Market Integration. *Globsec Ideas Shaping the world*. pp. 1– 6.

Mykhailyshyna, D., 2023, A survey of Ukrainian refugees. *Newsletter Ukraine*. 173, pp. 1– 2.

OECD, 2022. The potential contribution of Ukrainian refugees to the labour force in European host countries. *Policy responses: Ukraine tackling the policy challenges*. pp. 1– 13.

Politsei- ja Piirivalveamet, 2023. *Ajutise ja rahvusvahelise kaitse taotlejate arv*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.politsei.ee/et/ajutise-ja-rahvusvahelise-kaitse-taotlejate-arv> [Kasutatud 30.10.2023].

Pham, T., Talavere, O. & Wu, Z., 2023. Labor markets during war time: Evidence from online job advertisements. *Journal of Comparative Economics*. 51(4), pp. 1316– 1333.

Rahvusvahelise Migratsiooni Organisatsioon, 2023. *The World Migration Report series*. p. 10. Genf: Rahvusvaheline Migratsiooni Organisatsioon.

SA Kutsekoda, Krusell, S., Leoma, R. & Rosenblad, Y., 2022. *Ülevaade Eesti tööturu olukorrast, tööjõuvajadusest ning sellest tulenevast koolitusvajadusest*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2023/02/OSKA-Uldprognoos-2022-2031.pdf> [Kasutatud 22.01.2024].

Sulime, S., 2015. Migration and mobility within the framework of the european neighbourhood policy in East. *Debates on globalization. Approaching national identity through intercultural dialogue*. pp. 282– 291.

Statistikaamet, 2023a. *Sisseränne ületas väljarännet enam kui viis korda*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.stat.ee/et/uudised/sisseranne-uletas-valjarannet-enam-kui-viis-korda> [Kasutatud 21.03.2024].

Statistikaamet, 2024b. *Vabad ja hõivatud ametikohad ning tööjõu liikumine põhitegevusala järgi (kvartalid)*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://andmed.stat.ee/et/stat/majandus_palk-ja-toojeukulu_vabad-ametikohad/PAV011 [Kasutatud 09.04.2024].

Statistikaamet, 2024c. *Ukrainlased Eesti tööturul*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/kiirstatistika/ukrainlased-estti-tooturul> [Kasutatud 03.03.2024].

Statistikaamet, 2024d. *Keskmise brutokuupalk, mediaan, detiilid ja töötajate arv tegevusalarühmade järgi*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://andmed.stat.ee/et/stat/majandus_palk-ja-toojeukulu_palk_luhiajastatistika/PA111 [Kasutatud 30.03.2024].

Tataru, G.F., 2019. Logos Universality Mentality Education Novelty: Law. *Migration – an Overview on Terminology, Causes and Effects*, 7(2), pp. 10– 29.

Taylor, J.E., Filipski, M.J., Alooush, M., Gupta, A., Valdes, R.I., Gonzlez-Estrada, E., 2016. Economic impact of refugees. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 113 (27), pp 1– 5.

Töötukassa, 2023. *Rahvusvahelise kaitse saajad*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.otukassa.ee/et/statistika-ja-uuringud/peamised-statistilised-naitajad/rahvusvahelise-kaitse-saajad> [Kasutatud 30.10.2023].

Urban, M., 2022. Refugees will lift economy's potential, but challenges remain. *Research Briefing*, pp. 1– 5.

Urbanski, M., 2022. Comparing Push and Pull Factors Affecting Migration. *Economies* 10 (1), pp. 1– 15.

Vabariigi Valitsuse korraldus nr 66 “Ajutise kaitse kohaldamine”, vastu võetud 08.03.2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/308032022010> [Kasutatud 01.02.2024].

Välismaalaste seadus (2009) RT I, 06.07.2023, 120. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106072023120?leiaKehtiv> [Kasutatud 02.03.2024].

Välismaalaste seaduse ja välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse muutmise seadus 241 UA seletuskiri (2023). [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/114052022001> [Kasutatud 21.03.2024].

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.